

Podpora osob s autismem a jejich rodin v Olomouckém kraji

www.olkraj.cz

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Publikace Podpora osob s autismem a jejich rodin v Olomouckém kraji je aktivitou individuálního projektu „Podpora plánování sociálních služeb a sociální práce na území Olomouckého kraje v návaznosti na zvyšování jejich dostupnosti a kvality“.

Registrační číslo projektu: CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_007/0005690

Datum zahájení realizace projektu: 1. 1. 2017

Datum ukončení realizace projektu: 31. 12. 2019

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky v rámci Operačního programu Zaměstnanost.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Obsah

Úvodní slovo hejtmana Olomouckého kraje	5
Situace a možnosti pomoci lidem s PAS a jejich rodinám v Olomouckém kraji <i>Mgr. Bc. Zbyněk Vočka</i>	6
Metodika včasného záchytu (screening M-CHAT-R) <i>MUDr. Bc. Daniela Zmeškalová, Ph.D.</i>	10
Diagnostika poruch autistického spektra <i>MUDr. Bc. Daniela Zmeškalová, Ph.D.</i>	14
Společnost pro ranou péči, pobočka Olomouc – Regionální centrum pro podporu a provázení rodin s dětmi s tělesným, mentálním a kombinovaným postižením <i>Mgr. Pavla Matyášová, Bc. Veronika Němečková</i>	16
Koncepce a činnost rané péče JAN z.s. v Olomouckém kraji <i>Mgr. Markéta Jandeková</i>	19
Možnosti využití sociálních služeb pro osoby s PAS žijící na území Olomouckého kraje <i>Mgr. Hana Vykydalová</i>	22
Metody práce ve specializovaných pobytových sociálních službách určených osobám s PAS <i>PaedDr. Petr Matuška, Ph.D.; Bc. Petra Šnirchová, Mgr. Radka Vysloužilová</i>	46
Možnosti speciálně pedagogické a psychologické podpory při vstupu osoby s PAS do školského prostředí. <i>Mgr. Kateřina Lamačová</i>	52
Žák s poruchou autistického spektra v základní škole <i>Mgr. Petra Ambrosová (metodik pro speciální školství a střední školy Olomouckého kraje)</i>	57
Modrý klub v Rodinném centru OLIVY <i>Mgr. Hana Kroupová, Mgr. Alena Kohoutová Šedivá, Ph.D.</i>	64
Průkazy pro osoby s poruchou autistického spektra <i>Mgr. Hana Vykydalová</i>	68
Kazuistiky	72

Úvodní slovo hejtmana Olomouckého kraje

Vážení přátelé,
v posledních letech se v České republice stále více hovoří o problematice poruch autistického spektra. Veřejnosti se přibližují informace o osobách, které jsou postiženy spektrem obtíží a poruch. Je stále více jasné, že je nutno komplexně řešit vzniklé situace rodin, ve kterých se osoba s autismem nachází, či osob o ně pečujících. Stejně tak je tomu i v našem kraji.

Osoby s autismem se od batolecího období až do dospělosti potýkají s celou řadou situací, jež zasahují do jejich života a jež je třeba řešit s důrazem na individuální potřeby každého jednotlivce. Setkávají se s nepochopením okolí a nejrůznějšími překážkami.

Zastupitelstvo Olomouckého kraje schválilo Krajský plán vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období let 2017–2020, jehož opatření č. 2 se týká právě osob s autismem. V této souvislosti tak v roce 2017 vznikla koordinační pracovní skupina složená ze zástupců veřejné správy, poskytovatelů sociálních služeb, vzdělávacích institucí a zdravotnictví, dále potom pečujících osob i představitelů akademické půdy. Cílem pracovní skupiny je hledat možnosti, jak život osobám s autismem a těm, kdo jim poskytují podporu, ulehčit.

Olomoucký kraj se snaží o zvyšování kvality života všech obyvatel žijících na jeho území, tudíž i osob s autismem, rodin a pečujících. Publikace, která se Vám dostává do ruky, je jedním z příspěvků k hledání cest, jak pomoci. Texty tvořící tento sborník mohou nasměrovat správným směrem k odborným institucím, které v Olomouckém kraji dokáží pomoci, mohou obohatit o konkrétní postupy a možnosti řešení vzniklé situace, případně inspirovat řešeními kazuistikami osob s autismem.

Vězte, že se dál budu zasazovat o realizaci aktivit, které pomohou zvýšit kvalitu života osob s autismem a všech, kteří těmto našim spoluobčanům poskytují potřebnou pomoc a podporu.

S úctou Ladislav Okleštěk

Situace a možnosti pomoci lidem s PAS a jejich rodinám v Olomouckém kraji

Mgr. Bc. Zbyněk Vočka

Základní informace

Situace osob žijících v Olomouckém kraji s poruchou autistického spektra a jejich rodin je, stejně jako v ostatních krajích v ČR, značně problematická. Olomoucký kraj a Krajský úřad Olomouckého kraje si tuto situaci uvědomil již před časem, a to zejména na základě informací od poskytovatelů sociálních služeb zaměřujících se na tuto cílovou skupinu. Spolu s těmito poskytovateli zahájil Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Olomouckého kraje setkávání, na kterých jsou diskutovány nejenom problémy týkající se dostupnosti sociálních služeb, ale i oblastí vzdělávání či poskytování zdravotních služeb.

Z těchto setkávání se konstituovala Pracovní skupina k problematice osob s poruchou autistického spektra. Na webu¹ Olomouckého kraje jsou postupně zveřejňovány informace pro osoby s poruchou autistického spektra a jejich rodiny a také výstupy ze zmíněné Pracovní skupiny. Na tomto webu je k dispozici adresář subjektů, které poskytují služby, jež zajišťují odpovídající pomoc a podporu. Rovněž tam je možné nalézt kontakty na sociální pracovníky obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, jimž Olomoucký kraj průběžně poskytuje vzdělávání týkající se specifických potřeb lidí s autismem. Na sociální pracovníky těchto městských úřadů a magistrátů je možné se obracet, pokud člověk v nepříznivé sociální situaci hledá potřebnou pomoc.

Vzhledem ke skutečnosti, že veřejná správa v ČR naráží na významný problém spočívající v nedostatku informací o osobách s PAS a jejich rodinách, zpracoval Olomoucký kraj dotazník, jehož vyplněním a odesláním na odbor sociálních věcí Krajského úřadu Olomouckého kraje získá Olomoucký kraj informace o potřebách osob s autismem, a to i vzhledem k jejich bydlišti. Dotazník je ke stažení rovněž na zmíněné webové stránce Olomouckého kraje.

Obecné informace o situaci v ČR i Olomouckém kraji

V září 2018 vydala veřejná ochránkyně práv výzkumnou zprávu o Dostupnosti sociálních služeb pro osoby s PAS (poruchou autistického spektra). V této zprávě nedospěla veřejná ochránkyně k nikterak překvapivým závěrům. Veřejná ochránkyně práv ve zprávě shrnuje,

¹ <https://www.olkraj.cz/problematika-osob-s-poruchou-autistickeho-spektra-pas-cl-3570.html>

že všichni dotázaní respondenti, tedy kraje, poskytovatelé sociálních služeb, zájemci o tyto služby a jejich rodinní příslušníci, se shodli, že sociálních služeb pro tuto cílovou skupinu (jak děti, tak i dospělé s PAS) je nedostatek. Jen asi polovina krajů zjišťuje aktuální poptávku přímo u potenciálních klientů a jejich rodin, některé z krajů dokonce samy aktivně zjišťují potřeby prostřednictvím nejrůznějších příležitostí (kulaté stoly, konference, pracovní skupiny). Dále uvádí, že na druhé straně některé z dotázaných krajů tuto skupinu aktivně nezapojují vůbec a čekají, až se na kraj sama obrátí. Situace rodin mnohdy není, podle závěrů veřejné ochránkyně práv, řešena komplexně. Rodiče a často také samotné sociální služby neví, že potřebnou pomoc a podporu by měl rodině se členem s poruchou autistického spektra poskytnout sociální pracovník obecního úřadu. Sociální práce by se pak neměla soustředit na pouhé zajištění sociální služby, ale měla by zahrnout zmapování a pomoc při řešení celkové situace rodiny, která se stává základní pečující jednotkou a potřeby ostatních členů rodiny jsou tak zpravidla upozaděny.

Problematika zajištění potřebné pomoci a podpory lidem s autismem, resp. některou z poruch autistického spektra, je v současné době velmi aktuální a věnuje jí se řada subjektů. I jiné zdroje se shodují, že v rámci České republiky není síť této pomoci hodnocena rodinami jako dostatečná. Kateřina Thorová uvádí: „Kvůli enormní psychické a sociální zátěži se rodina mnohdy rozpadne či psychicky vyčerpá. Osoby s autismem s nejtěžším typem poruchy nemají nabídku odlehčovacích a pobytových služeb, protože se o takto rizikového a problémového klienta nedokážou postarat a služba je extrémně finančně náročná, na což se většině institucí nedaří sehnat peníze. Dochází tak k paradoxní situaci, že rodinám s nejtíže postiženými dětmi se dostává nejméně podpory.“²

„Twigg a Atkin v této souvislosti hovoří o tzv. paradoxu rodinné péče, kdy se rodinní pečující starají o blízkého člověka vyžadujícího tak náročnou péči, že ho sociální služby odmítly přijmout či ho ‚vrátily‘ domů s odůvodněním, že jde o případ pro jejich službu příliš komplikovaný.“

Za zcela zásadní problém lze považovat, že orgány veřejné správy v ČR zodpovědné za dostupné veřejné služby nemají k takovému informovanému rozhodování dostatečné validní informace o počtech lidí s PAS aruzích podpory a služeb, které potřebují. Neexistuje žádná oficiální statistika. Existují pouze dílčí statistické údaje z oblasti školství či zdravotnictví. Ty však nic nevypovídají o potřebách osob s PAS a jejich rodin. Jak uvedla ve svém výzkumu i veřejná ochránkyně práv: „Základním předpokladem pro zajištění dostupnosti sociálních služeb, je plánování jejich rozvoje. To je sice v kompetenci krajů, ale současně by mělo probíhat v součinnosti s poskytovateli sociálních služeb, zástupci uživatelů těchto

² THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0768-9, str. 388.

služeb a rovněž by měl kraj přihlížet k informacím obcí o poptávce po službách a aktuálních potřebách v daném regionu.³

Podle Ministerstva zdravotnictví Velké Británie⁴ je pro orgány veřejné správy důležité znát počet osob s PAS. Podle tohoto materiálu může veřejná správa činit informovaná rozhodnutí týkající se investic do služeb pro dospělé s PAS, pokud má informaci o počtu těchto osob a druhích podpory, kterou potřebují. Materiál za tímto účelem doporučuje sdílet informace zdravotních a sociálních služeb o dospělých osobách s PAS, zlepšení diagnostiky a zajištění její dostupnosti, poskytování služeb dětem a dospělým osobám s PAS a rovněž o spolupráci s dobrovolnickými skupinami (někteří lidé nechtějí mít diagnózu autismu, nebo nevyžadují péčové služby a skupiny, které pracují s těmito lidmi, mohou být zdrojem dalších informací o skupině osob s PAS).

Počet živě narozených v roce 2017 v Olomouckém kraji činil 6 679⁵. Pokud tedy budeme vycházet z Americké epidemiologické studie z roku 2010⁶, pak z tohoto počtu živě narozených dětí by počet dětí narozených v Olomouckém kraji v roce 2017 s PAS činil 98,2. Podle současné zprávy amerického Centra pro kontrolu a prevenci nemocí má PAS každé 1 ze 68 dětí (1 chlapec ze 42 a 1 dívka ze 189). Pokud opět přepočteme tento poměr na počet dětí narozených v roce 2017 v Olomouckém kraji, jednalo by se o 80 chlapců a 17 dívek narozených s PAS. Podíváme-li se na porodnost deset let zpátky (v letech 2007–2016), byl by podle uvedeného algoritmu počet dětí narozených s PAS průměrně na počtu 81 chlapců a 17 dívek ročně. V Olomouckém kraji by tak v roce 2018 žilo cca 1.100 dětí s PAS ve věku 0–11 let. Je zřejmé, že takto nelze dospět k žádnému validnímu závěru o počtu dětí s PAS, může se však jednat o vodítko při plánování intervencí v nejdůležitějších oblastech života. Za nejdůležitější lze v této souvislosti považovat poskytování pomoci v oblasti vzdělávání, zdravotních a sociálních služeb, případně v oblasti zaměstnávání. Boucher uvádí, že v rámci inkluze zahrnuje zajištění péče o osoby s PAS tři hlavní oblasti:

- podpora rodin pečujících o osobu s PAS,
- pobytová zařízení a zajištění péče mimo rodinné domácnosti,
- přístup ke službám, k právu na sebeurčení v záležitostech péče a denního života a k právu na respekt na základě rovných podmínek s ostatními.⁷

³ HOLUBÍKOVÁ, Olga. Otázka ustavení rodinných pečujících jako cílové skupiny sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práce: Czech and Slovak Social Work*. 2017, 17(6), 17. ISSN 1213-6204.

⁴ Dostupnost sociálních služeb pro osoby s poruchou autistického spektra, Výzkum veřejné ochránky práv, str. 49

⁵ Fulfilling and Rewarding Lives: The Strategy for Adults with Autism: Evaluating Progress, Department of Health, London, dostupné na https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/215649/dh_125724.pdf, str. 19

⁶ https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEM07&z=T&f=TABULKA&skupId=586&filtr=G%7EF_M%7EF_Z%7EF_R%7EF_P%7E_S%7E_U%7E301_null_&katalog=30845&pvo=DEM07&evo=v1450_!_VUZEMI97-100_1&c=v3~8__RP2017

⁷ <https://www.omicsonline.org/open-access/systematic-review-on-prevalence-for-autism-spectrum-disorder-with-respect-to->

Závěr

Aby mohla veřejná správa v ČR lépe plánovat potřebnou pomoc a podporu lidem s autismem, bude nezbytné získat dostatek statistických informací o této cílové skupině, a to ze všech dostupných zdrojů. K tomu, aby mohly být informace získány, bude však nezbytné upravit systémy zjišťování a vedení informací.

Do doby, než budou k dispozici validní informace dostupné z informačních systémů, ať z oblasti sociálních dávek, školství či zdravotnictví, jeví se jako potřebné získávat informace od poskytovatelů sociálních služeb a rodin samotných prostřednictvím výše zmíněného dotazníku.

Metodika včasného zachytu (screening M-CHAT-R)

MUDr. Bc. Daniela Zmeškalová, Ph.D.

Proč chceme odhalit riziko PAS co nejdříve?

Poruchy autistického spektra (PAS) patří mezi častou skupinu onemocnění (1 z 59 dětí). Rodiče často zaznamenají první nápadnosti naznačující poruchy autistického spektra v prvním nebo druhém roce věku dítěte, nicméně počátek poruchy spadá do období ještě před narozením. Dosud neexistuje žádný lék, který by dokázal vyléčit jádrové příznaky autismu. Výzkumy dosud neprokázaly účinnost žádné speciální diety, vitamínu či potravinového doplňku, které by plošně pomáhaly dětem s PAS. Závažnost projevů PAS je individuální. Prognóza taktéž, přičemž je u daného dítěte ovlivnitelná hlavně co nejdřívejším zahájením včasné intervence. Výzkum prokazuje, že intervence před 3. rokem výrazně zlepšily prognózu oproti stejné intervenci zahájené po 5. roce věku⁸. Včasná a správná diagnóza jsou pro další život dětí s PAS naprosto zásadní. Snažíme se identifikovat děti s rizikem PAS co nejdříve, nejlépe dříve, než se objeví výrazné problémy v oblasti sociální komunikace a interakce. Jakmile se u dítěte prokážou příznaky PAS, lze ihned zahájit komplexní péči s ohledem na konkrétní symptomy. Vhodný terapeutický zásah výrazně zvyšuje šance dítěte na běžné fungování v kolektivu, vzdělávání, pracovní uplatnění a osobní život. Naopak bagatelizace odchylek ve vývoji dítěte vede k náročnější nápravě a dítě tak přichází o šanci žít s minimální potřebnou mírou podpory.

M-CHAT-R/F

V České republice je od roku 2017 dostupný dvoustupňový screeningový nástroj M-CHAT-R – Modifikovaný dotazníkový test pro záchyt poruchy autistického spektra u batolat.⁹ Dotazník je zdarma dostupný pro klinické, výzkumné či vzdělávací účely na www.autismus-screening.eu. Ministerstvo zdravotnictví doporučuje použít M-CHAT-R jako součást preventivní prohlídky dětí ve věku 18 měsíců. Dotazník lze použít pro hodnocení rizika PAS u batolat ve věku 16–30 měsíců.

⁸ Baio J, Wiggins L, Christensen DL, et al. Prevalence of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years — Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States, 2014. *MMWR Surveill Summ* 2018;67(No. SS-6):1–23.

⁹ Zwaigenbaum L, et al. Early Intervention for Children With Autism Spectrum Disorder Under 3 Years of Age: Recommendations for Practice and Research. *Pediatrics*. 2015;136(Suppl 1):60-81

Tento plošný screening obsahuje otázky na typické projevy PAS a jeho cílem je včasné zachycení příznaků, které by mohly k diagnóze PAS vést. Dotazník se skládá z 20 otázek, na které rodiče odpovídají Ano/Ne v závislosti na obvyklém chování jejich dítěte. Pokud dítě danou aktivitu provedlo několikrát, ale běžně to nedělá, odpovídají Ne. Dotazník rodiče mohou vyplnit v čekárně nebo přímo v ordinaci se zdravotní sestrou nebo pediatrem. Vyplnění trvá 5–10 minut.

Otázky jsou zaměřené na odhalení nápadností v oblasti sociální komunikace, reciproční interakce a zvláštnosti v chování a hře. Příklady otázek: Pokud ukážete na něco na opačné straně místnosti, podívá se na to Vaše dítě? Hraje si vaše dítě „na něco“? Ukazuje Vaše dítě jedním prstem, aby požádalo o nějakou věc či o pomoc? Zajímá se Vaše dítě o jiné děti? Pediatr poté odpovědi vyhodnotí, ale nevěnuje se stanovení diagnózy. V případě, že jsou výsledky testu diskutabilní, odesílá dítě k došetření.

Skórování: Pokud je u otázek 2, 5 a 12 odpověď Ano, připočítejte za každou odpověď jeden bod. U ostatních otázek připočítejte jeden bod za každou odpověď Ne. Součtem všech bodů získáváme skóre, které je určující pro další postup.

Skóre 0–2 body v 18 měsících je považováno za nízké riziko, doporučuje se opakovat ve 24 měsících, kdy skóre 2 a více bodů je považováno za rizikové, tedy je doporučeno použít navazující dotazník.

Skóre 3–7 bodů v 18 měsících je považováno za střední riziko, tedy je doporučeno použít navazující dotazník.

Skóre 8–20 bodů je považováno za vysoké riziko a není potřeba se zabývat navazujícím dotazníkem, ale je vhodné dítě okamžitě odeslat k diagnostice.

Navazující dotazník postupně předkládá ke každé z 20 otázek konkrétní upřesňující a doplňující otázky, např. u otázky Hraje si vaše dítě na něco nebo předstírá, jako že? vyjmenovává konkrétní možný obsah hry (Předstírá, že pije z hrníčku pro panenky? Předstírá, že mluví do telefonu? Tlačí auto, jako že jede po předstírané silnici? Míchá imaginární jídlo? Předstírá, že vysává koberec, zametá podlahu nebo seče trávnik? ... Pro tuto otázku je zde popsáno 12 konkrétních situací.). Pouze v případě, že rodič odpoví na každou z těchto vyjmenovaných možností negativně, je otázka vyhodnocena jako „nesplnil“. Pokud dítě nesplní jakékoli 2 položky v navazujícím dotazníku, je výsledek považován za pozitivní, tedy dítě je považováno za rizikové ve smyslu rozvoje PAS. (Rodič vyplňuje v navazujícím dotazníku pouze ty otázky, ve kterých jeho dítě skórovalo v základní verzi dotazníku.)

Pozitivní výsledek nemluví o diagnóze, pouze o riziku rozvoje PAS. A navíc zdaleka nemusí prokazovat PAS, ale může poukázat například na jinou neurovývojovou poruchu. Dítě bude dále cíleně vyšetřováno, aby byla objasněna příčina jeho atypického psychosociálního vývoje.

Pro lékaře

PAS jsou celoživotní poruchou počínající prenatálně, symptomy se zpravidla projevují v raném dětství (již kolem 12.–18. měsíce věku), ale mohou se projevit i kdykoliv později, zpravidla tehdy, když sociální nároky přesahují omezené kapacity. PAS se vyznačují velmi širokou variabilitou – každý jedinec je zcela unikátní co se týče konkrétních symptomů, závažnosti i prognózy. Léčba jádrových příznaků dosud není známa. Farmakologicky lze ovlivnit pouze některé problémové chování či komorbidní poruchy (iritabilita, ADHD, poruchy spánku). Preventivní prohlídka dětí ve věku 18 měsíců je od roku 2017 nově rozšířena o vyšetření za účelem včasné diagnostiky PAS (dle vyhlášky č. 317/2016 Sb.). Cílem včasného zachytu je včasné odeslání k odborné diagnostice a včasné zahájení péče (především logopedická péče, nácvik sociálních dovedností, stimulace sdílené radosti a pozornosti atp.), což umožní co nejširší zařazení handicapovaného dítěte do většinové společnosti. Doporučený dotazník M-CHAT-R a M-CHAT-R/F je v současné době považován za nejlépe verifikovaný screeningový dotazníkový test pro určení PAS. Jeho součástí jsou i pokyny k vyplnění a vyhodnocení. Dotazník je k dispozici pro lékaře ke stažení na webovém portálu Ministerstva zdravotnictví České republiky v odkaze: http://www.mzcr.cz/Odbornik/obsah/autismus_3707_3.html. Časný zachyt pomocí M-CHAT-R/F má skutečně identifikovat všechny děti, které mají neadekvátní psychosociální vývoj, nejedná se pouze o vyhledání dětí s rizikem PAS (senzitivita 99 %, specifická 85 %¹⁰).

M-CHAT-R obsahuje 20 otázek, na které rodič odpovídá ano/ne.

Skórování: zpravidla odpovědi Ne znamenají riziko, pouze u otázek 2, 5 a 12 se započítávají odpovědi Ano. Součtem všech rizikových odpovědí získáváme skóre, které je určující pro další postup.

Skóre	Další postup
0-2 body	<u>nízké riziko</u> , opakovat dotazník ve 24 měsících, kdy skóre 2 a více bodů je považováno za rizikové. Pro otázky, kde dítě skóruje, využít navazující dotazník. Při nesplnění jakýchkoliv 2 položek v navazujícím dotazníku je dítě považováno za rizikové pro rozvoj PAS.
3-7 bodů	<u>střední riziko</u> , použít navazující dotazník pro otázky, kde dítě skórovalo. Při nesplnění jakýchkoliv 2 položek v navazujícím dotazníku je dítě považováno za rizikové pro rozvoj PAS.
8-20 bodů	<u>vysoké riziko</u> , rovnou dítě odeslat k diagnostice

¹⁰ Robins DL, Fein D, Barton M. The Modified Checklist for Autism in Toddlers, Revised with Follow-Up (M-CHAT-R/F). Self-published; 2009

Pozitivní výsledek neznamena diagnózu, pouze riziko rozvoje PAS. Případně může poukazovat například na jinou neurovývojovou poruchu. Dítě bude dále cíleně vyšetřováno, aby byla objasněna příčina jeho atypického psychosociálního vývoje.

Co dál?

Pediatr nestanovuje dg. PAS, dítě nasměruje do pedopsychiatrické ambulance, odkud bude doporučeno do další péče (např. logopedická péče nebo Středisko rané péče). Je vhodné zvážit vyšetření foniatrické, psychologické, logopedické, genetické, neurologické.

Diagnostika poruch autistického spektra

MUDr. Bc. Daniela Zmeškalová, Ph.D.

Poruchy autistického spektra (dále jen „PAS“) patří mezi závažné psychické poruchy. Počátek je již před narozením, příznaky různorodé a průběh celoživotní. Prognózu ovlivňuje včasná a korektní diagnostika a zahájení včasné intervence. Pro dítě je jednoznačně prospěšné, je-li nasměrováno ke specializované rané intervenční péči co nejdříve, tedy i před uzavřením diagnostického procesu.

Odpovědnost za stanovení diagnózy nese dětský psychiatr. Specializované diagnostické vyšetření dítěte s podezřením na PAS provádí dětský psychiatr, klinický dětský psycholog, případně dětský neurolog; nezbytná je odborná znalost a zkušenosti s diagnostikou PAS.

Diagnostické metody

V případě diagnostiky PAS neexistuje žádné laboratorní vyšetření či zobrazovací metoda, které by potvrdily či vyvrátily diagnózu. Diagnostický závěr se provádí na základě komplexního klinického vyšetření dítěte, zhodnocení projevů, zda naplňují diagnostická kritéria PAS uvedená v klasifikačním manuálu (MKN-10). Pro přesnější hodnocení autistických projevů se využívají standardizované diagnostické nástroje – např. jednoduchá observační škála CARS, velmi podrobné strukturované interview s rodiči ADI-R (vyšetření a vyhodnocení trvá cca 3 hodiny), strukturovaná observační škála ADOS (dítě plní různorodé úkoly během 30-90minutového vyšetření)¹¹. Zlatým diagnostickým standardem je kombinace klinického vyšetření a ADI-R a ADOS.

Vlastní vyšetření obvykle trvá několik hodin. Vedle pozorování dítěte se provádí důkladný rozhovor s rodiči se zaměřením na rodinnou anamnézu (duševní poruchy a nápadnosti u blízkých příbuzných), osobní anamnézu (přehled onemocnění, která pacient prodělal od narození do současnosti; psychomotorický vývoj a jeho odchylky především v oblasti komunikace, sociální interakce a zájmů a hry) a popis nynějších problémů. Nezbytné jsou kromě informací od rodičů o chování v domácím prostředí také informace o projevech dítěte ve školce, škole či při zájmových aktivitách.

Psychiatr si při diagnostickém procesu vyžádá zprávy z psychologických vyšetření. Psychologické vyšetření se zaměřuje na hodnocení kognitivních a vývojových dovedností,

¹¹ Robins DL, Casagrande K, Barton M, Chen CM, Dumont-Mathieu T, Fein D. Validation of the modified checklist for Autism in toddlers, revised with follow-up (M-CHAT-R/F). *Pediatrics*. 2014 Jan;133(1):37-45.

nejen z pohledu celkové vývojové úrovně nebo závažnosti vývojového opožďení, ale také na kvalitativní rozbor, který zpravidla upozorňuje na nevyvážený vývoj. Psycholog se vyjadřuje k návrhu léčebných či rehabilitačních opatření.

Vedle psychologického vyšetření je vhodné zvážit vyšetření foniatrické, logopedické, genetické, neurologické, vyšetření na metabolické vady.

Diferenciálně diagnostické vyšetření a specializované rozhodnutí o další intervenci, metodě léčby, případně medikaci, patří do rukou diagnostikujícího dětského a dorostového psychiatra.

Mají-li rodiče pochybnosti o zdravém vývoji dítěte a/nebo podezření na PAS, základní informace o riziku vývoje PAS může poskytnout screeningový dotazník. Screeningový dotazník M-CHAT-R je od roku 2016 běžnou součástí preventivní prohlídky dítěte pediatrem v 18 měsících. Tento dotazník je určen dětem ve věku 16-30 měsíců. Mezi další možnosti patří screeningová metoda DACH (Dětské autistické chování, Thorová) vhodná u dětí ve věku 18 měsíců – 5 let¹². Test CAST je určený dětem ve věku 4–11 let.

Pravděpodobnost zachycení PAS u dětí mladších 3 let během běžných návštěv dítěte v pediatrické ambulanci je bez aktivního screeningu nízká. Při krátkém a necíleném pozorování zpravidla nelze zaznamenat dostatek informací na to, aby bylo možné snadno vyslovit podezření na PAS. Potřeba aktivního screeningu je tak důležitá stejně tak konzultace zdravotního stavu dítěte s pediatrem v případě pochybností rodičů.

Při včasném stanovení diagnózy lze ihned zahájit komplexní péči. Vhodný terapeutický zásah výrazně zvyšuje šance dítěte na běžné fungování v kolektivu, vzdělávání, pracovní uplatnění a osobní život.

¹² Robins DL, Fein D, Barton M. The Modified Checklist for Autism in Toddlers, Revised with Follow-Up (M-CHAT-R/F). Self-published; 2009

Společnost pro ranou péči, pobočka Olomouc – Regionální centrum pro podporu a provázení rodin s dětmi s tělesným, mentálním a kombinovaným postižením.

Mgr. Pavla Matyášová, Bc. Veronika Němečková

Společnost pro ranou péči zřizuje v Olomouckém kraji dvě pobočky poskytující ranou péči. První z nich je Regionální centrum pro podporu a provázení rodin s dětmi se zrakovým a kombinovaným postižením a druhé je Regionální centrum pro podporu a provázení rodin s dětmi s tělesným, mentálním a kombinovaným postižením, které poskytuje podporu i dětem se zdravotním ohrožením či nepříznivým vývojem, dětem předčasně narozeným a rovněž dětem s pervazivními vývojovými poruchami, především s poruchami autistického spektra. Právě počet rodin, které vychovávají dítě s nějakou formou poruchy autistického spektra (dále jen PAS) a žádají o službu rané péče, v poslední době vysoce přibývá. Rodiny s těmito dětmi se na nás mohou obracet a obracejí se již od nejranější fáze podezření na PAS, mnohdy po prodělaném screeningu PAS u praktického lékaře pro děti a dorost, který poukázal na zvýšené riziko přítomnosti PAS u jejich dítěte či již po prodělaném psychologickém vyšetření. Při prvním kontaktu s rodinou představujeme službu, poskytujeme rodinám během tzv. Informačního setkání sociální poradenství, které spočívá především v zasíťování rodiny odborníky na diagnostiku (pedopsychiatrii, kliničtí psychologové, specializovaná diagnostika) či na další odborná vyšetření (neurologie, foniatrie, apod.). Rodiče dětí od poradkyně dostanou základní informace pro práci s jejich dítětem v oblastech, ve kterých pociťují největší potřebu pomoci.

Následuje Vstupní jednání s rodinou a Zhodnocení psychomotorického vývoje (PMV) daného dítěte a rodina je přijata do služby rané péče. Zhodnocení PMV provádí Metodik pobočky. Spočívá v přímé práci s dítětem, během které Metodik pozoruje a hodnotí dovednosti dítěte ve všech oblastech vývoje, všímá si odchylek, popisuje chování a projevy dítěte. Po Zhodnocení PMV vypracovává odbornou zprávu pro rodiče s doporučeními pro další práci s dítětem.

Po přijetí rodiny do péče, mohou klienti využívat plné nabídky služeb pobočky. Primární jsou pravidelné měsíční konzultace v domácnosti rodiny s jejich klíčovou poradkyní. Ty se skládají ze dvou částí:

První z nich je rozhovor s rodiči. Ten mívá formu terapeutickou, kdy je poradkyně psychickou podporou rodiny, mluví s rodiči o aktuálním stavu v rodině, o jejich potřebách a obavách.

Hledá s rodiči možnosti dalších zdrojů jejich podpory. Dále s rodiči řeší aktuální potřeby týkající se např. zdravotního stavu dítěte, sociálního poradenství (zajištění potřebných dávek a podpory, finanční podpory od nadací, apod.). V rámci služby mohou rodiče využít i doprovodu na úřady či k jiným odborníkům a institucím. Důležitou složkou je také podpora při výběru vhodného školského zařízení pro dané dítě (MŠ, ZŠ), předání kontaktu na podpůrná školská zařízení (SPC, PPP), apod. Samozřejmostí jsou jednorázové konzultace ve školských zařízeních, které jsou většinou za účelem podpory bezproblémové docházky dítěte.

Druhou částí konzultací je podpora vývoje dítěte. Ta je stejně jako výše zmíněná podpora založena na Individuálním plánu s rodinou, kde si rodiče s poradkyní a dítětem stanovují mimo jiné cíle společné práce. Rodiče mohou využívat speciální pomůcky či odbornou literaturu, která je jim zapůjčována. Primárními zakázkami rodičů s dětmi s PAS bývají: Potřeba nastavit dítěti vhodný komunikační systém odpovídající jeho současným komunikačním dovednostem. Rodině poradkyně pomáhají tvořit alternativní a augmentativní komunikační systémy, které jí pomohou lépe porozumět svému dítěti. Může se jednat o primární komunikaci pomocí zástupných předmětů, komunikaci pomocí fotografií či obrázků, případně piktogramů. Poradkyně rodinu učí, jak s dítětem komunikaci zavádět, jak postupovat při nácviku (např. za pomoci Výměnného komunikačního systému = VOKS), apod.

Pomoc s „problémovým“ chováním dítěte – záchvaty vzteku či jiné afekty, verbální i fyzická agrese, pláč atd. V tomto případě je úkolem poradkyně s rodinou zjistit, co je spouštěčem tohoto chování a v první řadě se naučit je preventivně využívat či vytvořit strategie, které rodině a dítěti pomohou již v nastalé krizové situaci. Ze zkušenosti vyplývá, že primárním spouštěčem tohoto chování je právě neporozumění dítěte s rodiči, a proto je důležitá výše zmíněná práce na nastavení funkční komunikace. Afektivní stavy mohou pramenit také z pocitu nejistoty dítěte. Pomoci může vytvoření denních či týdenních režimů pro dítě, cestovních proužků, apod. Podporu vytváříme i v rámci vizualizace a strukturalizace prostředí dítěte.

Dále poradkyně s rodinou a dítětem může pracovat na nácviku sociálních a sebeobslužných dovedností. Využívá a učí rodiče a dítě pracovat pomocí procesuálních schémat či metody video modelingu.

Důležitou součástí práce s dítětem je také jeho motivace. Poradkyně pomáhá rodičům dítěti nastavit vhodný motivační a odměnový systém.

Nedílnou součástí práce s dítětem je práce na vztahu s rodiči a sourozenci. Poradkyně ukazuje rodině vhodné techniky, které mohou využívat pro vzájemné upevnění vztahu, pro nácvik společné hry a kooperace apod. S tím také souvisí podpora v učení se funkční hře apod.

Mimo výše uvedené, poradkyně v případě zájmu rodiny mohou podporovat i další vývoj daného dítěte a to např. vývoj jemné a hrubé motoriky a různých kognitivních dovedností.

V rámci služby rané péče mohou všechny klientské rodiny využívat i konzultací s externími odborníky pobočky (psychoterapeut, Bobath terapeut zaměřený na orofaciální oblast). Součástí nabídky je také možnost zúčastnit se jednodenních akcí pobočky (společná návštěva ZOO, Mikulášská besídka, ...) či vícedenních kurzů a pobytů pro celou rodinu.

Koncepce a činnost rané péče JAN z.s. v Olomouckém kraji

Mgr. Markéta Jandeková

Organizace Jdeme Autistům Naproti z.s. poskytuje od roku 2009 v celém Olomouckém kraji sociální službu raná péče pro děti s poruchou autistického spektra (PAS).

Služby rané péče

Může nás oslovit rodina s dítětem s PAS ve věku od 1 roku do 7 let s trvalým bydlištěm v celém Olomouckém kraji. Naše vnitřní směrnice umožňují to, že nás může kontaktovat také rodina, která má u svého dítěte pouze podezření na PAS. Samozřejmě ji odkážeme na odborníky, kteří provádějí diagnostiku, avšak s dítětem a rodinou již zároveň začínáme pracovat. Je to z toho důvodu, že v našich poměrech se na diagnostiku čeká většinou půl roku až rok (pozn. u hraničních případů PAS). Nevěnovat dítěti s podezřením na PAS intervenci a čekat až na výsledky celého procesu vyšetření by bylo neefektivní.

Obecně raná péče podporuje vývoj dítěte a tím pomáhá vést důstojný a plnohodnotný život celé rodině. Většina našich aktivit vede ve svém důsledku k sociálnímu začlenění rodiny. Je podstatné, aby rodina nezůstala ve svém snažení osamocena.

Při poskytování naší služby klademe důraz na možnost volby, partnerství a projevování úcty vůči všem zúčastněným. Službu poskytujeme terénní formou v rodinném prostředí nebo ambulantní formou na našich pracovištích. Rodina si může vybrat, popřípadě formy služby kombinovat podle své potřeby.

Služba raná péče je pro rodiny s dětmi s PAS bezplatná.

Naším cílem a záměrem v širším kontextu je:

- Přijímat do péče rodiny s dětmi raného věku s PAS.
- Vhodným posílením nejvíce postižených vývojových oblastí a senzomotorickou stimulací snížit vliv daného postižení.
- Napomoci pečujícím osobám získat přehled v problematice PAS, uvědomit si existenci možností pomoci a podpořit tak rodinu v její stabilitě.
- Vytvářet podmínky pro začlenění dítěte do výchovných a vzdělávacích institucí a do běžného sociálního prostředí.

Zachováním přirozeného prostředí dítěte podpořit jeho harmonický psychosociální vývoj. Konkrétní škála nabízených činností:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti podporující vývoj dítěte,
- specializované poradenství v oblasti PAS pro rodiče i veřejnost, např. v MŠ, kam dítě dochází atd. (emailem, po telefonu, osobně),
- základní sociální poradenství (např. v oblasti nároků na příspěvky pro osoby se zdravotním postižením),
- doprovázení rodičů při vyřizování žádostí, na jednání a vyšetření s dítětem, popřípadě jiná obdobná jednání v záležitostech týkajících se vývoje dítěte (např. zařazení do vzdělávací instituce),
- půjčování pomůcek a odborné literatury,
- zajištění setkávání rodin, výměna zkušeností,
- doplňkově poskytujeme: letní příměstský tábor a pobyty rodin.

Význam rané péče / Proč je péče do 7 let věku nezastupitelná

V období do 3 let věku jsou kompenzační možnosti mozku obrovské. Umožňují rozvinout náhradní mechanismy v oblastech, které jsou zasaženy postižením. Přestože je mozek schopen vytvářet nová nervová spojení po celý život, člověk se nejrychleji vyvíjí a nejlépe přizpůsobuje změnám v raném dětství. Výzkumy o vývoji mozku ukazují, jaký význam a vliv mají rané zážitky na vývoj nervových drah a dokládají, že včasná péče je v případě PAS velmi důležitá, zejména v případech těžkých problémů v komunikaci.

Rodiče, kteří by rádi s dítětem systematicky pracovali, jsou často bezradní a neví, jak začít. Doporučení odborníků bývají spíše obecná a u rodičů se mohou prohlubovat pocity neschopnosti a selhávání. Pracovník rané péče chce být těmto rodičům oporou a nabízí systematickou konkrétní pomoc a provázení celé rodiny nesnadným obdobím života.

Jak naše raná péče probíhá

Raná péče JAN z.s. je realizovaná v domácím prostředí rodiny nebo na pracovištích naší organizace. Délka a frekvence návštěv závisí na individuálních potřebách každé rodiny (obvykle se jedná o frekvenci 1x za 14 dní až 1x za měsíc, délka jedné návštěvy trvá 1-3 hodiny). Frekvence a rozsah návštěv také závisí na aktuálních možnostech poradce rané péče.

Poskytování sociální služby raná péče je zahájeno podpisem smlouvy, která je sjednána na dobu neurčitou. Uživatel může smlouvu vypovědět bez udání důvodů.

Každé rodině je přidělen klíčový pracovník, který pravidelně do rodiny dochází. Během těchto konzultací v domácím prostředí vstupuje pracovník služby raná péče pouze na ta

místa, kam je zván. Klíčový pracovník je zodpovědný za plánování průběhu služby, společně s rodinou dítěte vytváří individuální plán dítěte, ve kterém jsou stanoveny cíle, kterých chce rodina za pomoci služby dosáhnout.

Osobní data uživatele jsou zpracovávána v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady 2016/679/EU (obecné nařízení o ochraně údajů - GDPR).

Poznatky z praxe

Ze zpětných vazeb s rodiči vyplývá, že velmi posilující je možnost setkávat se na rodičovských schůzkách či na pobytech pro celé rodiny. Výměna zkušeností probíhá spontánně a později individuálně - navázáním konkrétních přátelských vazeb.

Apelem a výzvou je, že jediné aktivní rodič přináší lepší budoucnost pro své dítě s hendikepem. Na rodiče dítěte s jakýmkoliv postižením, zejména však s PAS, jsou kladeny vysoké nároky. Je velmi důležité, abyste neustále hledali možnosti „růstu“ pro své dítě. Jestliže je dítě teprve v běžné nebo ve speciální mateřské škole, už tady je třeba se začít ohlížet po možnostech, kam dítě nastoupí školní docházku, i když do ní zbývá ještě pár let. Všechny procesy mají dlouhé trvání a rodiče nemohou počítat, že záležitosti kolem jejich dítěte budou vyřešeny obratem. Běžné jsou také poradníky v různých institucích – ve speciálních zařízeních, kde poptávka převyšuje nabídku.

Vždy je důležité přemýšlet svým vlastním rozumem! Rodiny dostávají mnoho doporučení od nejrůznějších odborníků, kteří své rady vydávají s nejlepším úmyslem. Je pak na rodině, aby vybrala to nejnutnější a pravidelně to realizovala.

I tak jsou mámy a tátové od dětí s hendikepem superrodiče!

Rádi vám pomůžeme v rané péči JAN z.s., na kterou navazuje naše další služba sociální rehabilitace pro děti a mladé lidi od 7 do 26 let.

Možnosti využití sociálních služeb pro osoby s PAS žijící na území Olomouckého kraje

Mgr. Hana Vykydalová

V průběhu života se osoby s PAS a jejich rodiny nacházejí v různých složitých životních situacích, které souvisejí se zajištěním potřeb a specifických požadavků osob s PAS. V životě rodiny přijde chvíle, kdy síly nedostačují a rodina či samotná osoba s PAS potřebuje podpořit či pomoci v situacích, ve kterých se v té chvíli nachází. Důležitým předělem v životě rodiny je uvědomění si, že je potřeba začít o situaci mluvit a říci si o pomoc a podporu.

K zajištění možné podpory a pomoci jsou zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů¹³, stanoveny druhy sociálních služeb. Každý druh služby svým charakterem reaguje na řešení konkrétní nepříznivé sociální situace osoby s PAS. Zákon o sociálních službách u jednotlivých druhů definuje i formy, které mohou být ambulantní, terénní a pobytové. Ambulantní formou jsou poskytovány ty služby, za kterými osoba dochází do určeného místa – tzv. místa poskytování služby uvedeného v kontaktech daného poskytovatele. Terénní formou jsou poskytovány služby v přirozeném prostředí, které si osoba určí, přičemž každý poskytovatel terénní formy služby musí mít tzv. územní působnost služby zveřejněnou v informacích uvedených na svých webových stránkách a v registru poskytovatelů sociálních služeb. Pobytové formy služeb jsou poskytovány v místě poskytování této služby a jednou z jejich základních činností je mimo jiné i „poskytnutí ubytování“.

Sociální služby jsou poskytovány podle druhu bez úhrady, ale i za úhradu nákladů, které jsou blíže definovány v § 71-§ 77 zákona o sociálních službách, v návaznosti na příslušná ustanovení vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů¹⁴. V prováděcí vyhlášce jsou stanoveny maximální výše úhrady za poskytování úkonů obsažených v základních činnostech u jednotlivých druhů poskytovaných sociálních služeb. Ceny stanovené poskytovatelem sociální služby by měly být dostupné na webových stránkách daného poskytovatele - organizace.

V tabulce níže naleznete jednotlivé druhy sociálních služeb, které jsou vhodné při řešení situace osob s PAS, možné formy těchto služeb a informace o úhradě za zajištění úkonů v základních činnostech těchto služeb:

¹³ Dále jen „zákon o sociálních službách“

¹⁴ Dále jen „prováděcí vyhláška“

Druh služby	Formy služby Charakter činnosti Úhrada za služby
Odborné sociální poradenství	<div data-bbox="325 292 567 376"> <ul style="list-style-type: none"> ✓ ambulantní forma ✓ terénní forma </div> <p data-bbox="325 400 1014 687">Služba určená především k předání informací potřebných k řešení vzniklé situace vztahující se k oblasti orientace v sociálních systémech, právu, psychologii a informací o možnosti vzdělávání osob s PAS v potřebných kompetencích, kdy součástí této služby je i zprostředkování navazujících služeb. Služba je zajištěna v místě určeném poskytovatelem (ambulantní forma) nebo v přirozeném sociálním prostředí osoby s PAS (terénní forma). Cílem služby je zabezpečit osobě potřebné informace a podklady pro jednání s úřady a institucemi.</p> <p data-bbox="325 762 664 794">Služby poskytované bez úhrady.</p>
Osobní asistence	<div data-bbox="325 847 520 879"> <ul style="list-style-type: none"> ✓ terénní forma </div> <p data-bbox="325 903 1014 1062">Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují zajistit ve svém přirozeném prostředí podporu a pomoc jiné fyzické osoby (tzv. osobního asistenta), který s nimi může být bez časového omezení. Cílem služby je podpořit osobu s PAS při úkonech každodenních činností.</p> <p data-bbox="325 1137 1014 1233">Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada odpovídá druhu úkonu a času nezbytnému k zajištění úkonu, který si osoba s PAS u služby sjedná.</p>

Podpora samostatného bydlení	<ul style="list-style-type: none"> ✓ terénní forma <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují zajistit ve svém přirozeném prostředí podporu a pomoc jiné fyzické osoby v čase potřebném k provedení sjednaných úkonů. Cílem služby je podpořit osobu s PAS při úkonech každodenních činností.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada odpovídá druhu úkonu a času nezbytnému k zajištění úkonu, který si osoba s PAS u služby sjedná.</p>
Odlehčovací služby	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ambulantní forma ✓ terénní forma ✓ pobytová forma <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují zajistit podporu a pomoc jiné fyzické osoby. Služba je zajištěna v místě určeném poskytovatelem (ambulantní, pobytová forma) nebo v přirozeném sociálním prostředí osoby s PAS (terénní forma). Cílem služby je zabezpečit pečujícím osobám nezbytný odpočinek.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada odpovídá druhu úkonu a času nezbytnému k zajištění úkonu, který si osoba s PAS u služby sjedná, popřípadě je sjednána úhrada za poskytnutí stravy. U pobytové formy služby je stanovena úhrada za poskytnutí ubytování.</p>

Centra denních služeb	<p>✓ ambulantní forma</p> <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují podporu a pomoc jiné fyzické osoby v místě a čase, které určí poskytovatel. Při zaměření služby je kladen důraz na aktivizaci, výchovu a vzdělávání, nácvik dovedností a schopností, popřípadě zprostředkování kontaktu a začlenění do společnosti.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada odpovídá druhu úkonu a času nezbytnému k zajištění úkonu, který si osoba s PAS u služby sjedná, popřípadě je sjednána úhrada za poskytnutí stravy.</p>
Denní stacionáře	<p>✓ ambulantní forma</p> <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují podporu a pomoc jiné fyzické osoby v místě a čase, které určí poskytovatel. Při zaměření služby je kladen důraz především na podporu a pomoc při zvládání běžných úkonů péče o osobu s PAS, poté až na aktivizaci, výchovu a vzdělávání, popřípadě zprostředkování kontaktu a začlenění do společnosti.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada odpovídá druhu úkonu a času nezbytnému k zajištění úkonu, který si osoba s PAS u služby sjedná, popřípadě je sjednána úhrada za poskytnutí stravy.</p>

Týdenní stacionáře	<p>✓ pobytová forma</p> <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují podporu a pomoc jiné fyzické osoby v čase (služby většinou zajištěny od pondělí do pátku) a místě, které určí poskytovatel. Při zaměření služby je kladen důraz nejen na podporu a pomoc při zvládání běžných úkonů péče o osobu s PAS, ale i na aktivizaci, výchovu a vzdělávání, popřípadě zprostředkování kontaktu a začlenění do společnosti.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada se skládá z částky určené k úhradě za zajištění úkonů péče, a to ve výši 75 % z přiznaného příspěvku na péči, a dále úhrady za poskytnutí stravy a poskytnutí ubytování.</p>
Domovy pro osoby se zdravotním postižením	<p>✓ pobytová forma</p> <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují podporu a pomoc jiné fyzické osoby v čase (neomezeně) a místě, které určí poskytovatel. Při zaměření služby je kladen důraz nejen na podporu a pomoc při zvládání běžných úkonů péče o osobu s PAS, ale i na aktivizaci, výchovu a vzdělávání, popřípadě zprostředkování kontaktu a začlenění do společnosti.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada se skládá z částky určené k úhradě za zajištění úkonů péče, a to ve výši přiznaného příspěvku na péči, a dále úhrady za poskytnutí stravy a poskytnutí ubytování.</p>

Domovy se zvláštním režimem	<p>✓ pobytová forma</p> <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují podporu a pomoc jiné fyzické osoby v čase (neomezeně) a místě, které určí poskytovatel. Při zaměření služby je kladen důraz nejen na podporu a pomoc při zvládání běžných úkonů péče o osobu s PAS, ale i na aktivizaci, výchovu a vzdělávání, popřípadě zprostředkování kontaktu a začlenění do společnosti. Ve službě jsou zohledněny specifika a potřeby cílové skupiny osob tak, že jsou při jejím poskytování nastavena určitá omezení, která snižují rizika vznikající z jednání a chování osob s PAS.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada se skládá z částky určené k úhradě za zajištění úkonů péče, a to ve výši přiznaného příspěvku na péči, a dále úhrady za poskytnutí stravy a poskytnutí ubytování.</p>
Chráněné bydlení	<p>✓ pobytová forma</p> <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení potřebují podporu a pomoc jiné fyzické osoby v čase (neomezeně ubytování, jiné služby většinou v určeném čase přes den) a místě, které určí poskytovatel. Služba je určená především osobám s PAS s potřebou střední až nižší míry podpory. Osoby s PAS mají většinou k dispozici část obytné jednotky, kde je jim zajištěno ubytování a další činnosti související se zajištěním chodu domácnosti, popřípadě činnosti aktivizace, výchovy a vzdělávání, nácviky potřebných dovedností a schopností, zprostředkování kontaktu a začlenění do společnosti.</p> <p>Služba poskytovaná za úhradu. Úhrada odpovídá druhu úkonu a času nezbytnému k zajištění úkonu, který si osoba s PAS u služby sjedná, úhrady za poskytnutí stravy a poskytnutí ubytování.</p>

Raná péče	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ambulantní forma ✓ terénní forma <p>Služba určená rodinám a dětem s PAS (do 7 let věku včetně), jejichž vývoj je ohrožen v důsledku jejich nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zajištěna v místě určeném poskytovatelem (ambulantní forma) nebo v přirozeném sociálním prostředí osoby s PAS (terénní forma). Cílem služby je podpora rodiny a vývoje dítěte s PAS s ohledem na jeho specifické potřeby. Rodiny s dítětem s PAS získávají potřebné informace k řešení vzniklé situace a učí se dovednostem souvisejícím s výchovou a vzděláváním dítěte s PAS tak, aby život dítěte byl srovnatelný s životem jeho vrstevníků.</p> <p>Služba poskytovaná bez úhrady.</p>
Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ambulantní forma ✓ terénní forma <p>Služba určená rodinám, ve které se nachází osoba s PAS (do 26 let věku), jejíž vývoj je ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobé krizové situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u které existují další rizika ohrožení vývoje osoby s PAS. Služba je zajištěna v místě určeném poskytovatelem (ambulantní forma) nebo v přirozeném sociálním prostředí osoby s PAS (terénní forma). Cílem služby je podpora rodiny, v níž se nachází osoba s PAS tak, aby osoba s PAS a její rodina nebyly ohrožena sociálním vyloučením.</p> <p>Služba poskytovaná bez úhrady.</p>

Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ambulantní forma ✓ terénní forma <p>Služba určená osobám s PAS, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Služba je zajištěna v místě určeném poskytovatelem (ambulantní forma) nebo v přirozeném sociálním prostředí osoby s PAS (terénní forma). Cílem služby je zajistit osobě s PAS aktivizaci tak, aby nebyla ohrožena sociálním vyloučením.</p> <p>Služba poskytovaná bez úhrady.</p>
Sociálně terapeutické dílny	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ambulantní forma <p>Služba určená osobám s PAS, které vlivem svého zdravotního postižení mají sníženou soběstačnost a nejsou umísitelní na otevřeném nebo chráněném trhu práce. Služba je zajištěna v místě určeném poskytovatelem (ambulantní forma). Cílem služby je dlouhodobá a pravidelná podpora ve zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím sociálně pracovní terapie.</p> <p>Služba poskytovaná bezplatně, pouze v případě zajištění stravy za úhradu úkonů souvisejících s poskytnutím stravy.</p>

Sociální rehabilitace

- ✓ ambulantní forma
- ✓ terénní forma
- ✓ pobytová forma

Služba určená osobám s PAS, které potřebují rozvíjet specifické schopnosti a dovednosti, posilovat návyky a zajistit nácvik výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností alternativním způsobem, při němž jsou využívány zachované schopnosti, potenciály a kompetence osoby. Služba je zajištěna v místě určeném poskytovatelem (ambulantní, pobytová forma) nebo v přirozeném sociálním prostředí osoby s PAS (terénní forma).

Služba poskytovaná bezplatně, pouze v případě zajištění stravy za úhradu úkonů souvisejících s poskytnutím stravy. U pobytové formy služby za úhradu nákladů za poskytnutí ubytování.

Každý druh služby zabezpečuje soubor činnosti (tzv. základní činnosti), které se dále dělí na jednotlivé úkony, které dle zaměření služby musí poskytovatel své klientele nabízet. Tyto činnosti lze využít k řešení nepříznivé sociální situace osoby s PAS a její rodiny. Pro snadnější orientaci naleznete tyto soubory základních činností a úkonů u jednotlivých druhů služeb v příloze Druhy služeb a základní činnosti.

Každý z poskytovatelů sociálních služeb musí dle zákona o sociálních službách splnit podmínky tzv. registrace a získat oprávnění k poskytování sociální služby. Mezi skutečnosti, které poskytovatel v tomto procesu s registrujícím orgánem vyjednává, patří i určení cílové skupiny osob, pro které budou jeho služby určeny. Osoby s poruchou autistického spektra jsou v rámci registrace služeb v Olomouckém kraji vnímány jako osoby s kombinovaným postižením, proto když široká či odborná veřejnost vyhledává vhodné konkrétní poskytovatele služeb pro tuto cílovou skupinu, musí do filtrů (registr sociálních služeb neumožňuje vyhledávání podle samostatného kritéria osob s PAS) zadávat informace o potřebě služeb pro skupinu osob s kombinovaným postižením. Poskytovatelé sociálních služeb mají na svých webových stránkách i v jednotlivých registrech v poznámkách blíže doplněno, pro jakou konkrétní klientelu osob s PAS je služba určena (pozn. nízko, středně či vysoce funkční autismus). Nejčastěji se v našem kraji objevují doplňující informace o tom, že služby jsou určeny klientele osob s vysoce či nízko funkční formou autismu. Mimo tento údaj, se do registru vkládají i informace o věkové struktuře osob, pro které je služba určena, údaje o místě či místech poskytování služby (u ambulantní a pobytové formy služby) a územní působnost služby v členění dle obcí či obcí s rozšířenou působností (u terénní formy služby). Každý poskytovatel musí k registraci služby přiložit mimo jiné i tzv. Popis realizace poskytování sociální služby, ve kterém ve stručnosti přiblíží způsob, jakým zajistí službu. Tento dokument pro vás může být prvním letmým seznámením s podmínkami a způsobem zajištění konkrétní služby. Uvedené informace o jednotlivých druzích služeb lze nalézt v Registru poskytovatelů sociálních služeb na stránkách MPSV – Soc. práce a soc. služby (vodorovně) – sociální služby (vodorovně) - Registr poskytovatelů služeb (vodorovně) – Jakou službu hledáte? (vodorovně), kde si pomocí filtrů můžete vyhledat druh služby, který je dle řešené situace ve vámi určeném místě registrován pro osoby s kombinovaným postižením. Další možnost pro vyhledávání vhodných služeb je za pomoci webové aplikace, která je ve správě Olomouckého kraje. Tu lze nalézt na webových stránkách Olomoucký kraj – Menu (vodorovně) – Sociální záležitosti (vodorovně) – Katalog poskytovatelů sociálních služeb a vybraných zdravotních služeb v Olomouckém kraji (vodorovně)¹⁵. I zde je možno vyhledávat konkrétní služby pro osoby s PAS a jejich rodiny tak, že v pravém dolní části obrazovky naleznete část s názvem Nejčastěji vyhledávaná slova – Poruchy

¹⁵ <https://kissos-ok-katalog.olkraj.cz/>

autistického spektra, kdy po kliknutí se opět dostanete do vyhledávače, kde pomocí filtrů zvolíte variantu spočívající v nastavení věku osoby, druhu a formy služby, cílové skupiny a území, ve kterém službu hledáte.

Při hledání cest vedoucích k řešení situací, ve kterých se v různých obdobích života osoba s PAS i její rodina nachází, lze využít podpůrnou síť sociálních služeb, kterou náš kraj nabízí. Kraj na svém území koordinuje poskytování sociálních služeb a činnosti sociální práce prostřednictvím místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností (pozn. dle sídla vašeho pobytu). V praxi to znamená, že pokud navštívíte sociální odbor místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, sdělíte příslušnému sociálnímu pracovníkovi své potřeby, můžete od něj získat informace z nejrůznějších oblastí důležitých pro řešení situace, např. oblasti získání sociálních dávek, informace o dostupných sociálních službách, případně odkazy na návazné instituce veřejné, školské či zdravotní, jež by pomohly řešit vaši situaci. Kontakty na sociální pracovníky, kteří se ve veřejné správě věnují řešení problematiky osob s PAS lze nalézt na stránkách Olomouckého kraje – Menu (vodorovně) – Sociální záležitosti (vodorovně) - Problematika osob s poruchou autistického spektra (PAS) – Dokumenty ke stažení - Kontakty z OÚORP na sociální pracovníky zabývající se problematikou PAS.

Na výše uvedeném odkaze v sekci Dokumenty ke stažení lze nalézt i soubor s názvem Kontakty na instituce zabezpečující podporu a pomoc osobám s PAS. V něm jsou uvedeny instituce, které v oblasti sociálních služeb, školství a zdravotní péče v Olomouckém kraji pracují s osobami s PAS.

Zásadní pro osoby s PAS je především vývoj v prvních letech jejich života. Nastavením vhodných přístupů pomocí speciálně pedagogických metod podpory vedoucích k uspokojování individuálních potřeb osoby s PAS se v průběhu života podporuje vývoj osoby žádoucím směrem a usnadňuje se tak její sociální začlenění do společnosti.

Prostřednictvím sdílené péče, kdy část aktivit se rozdělí mezi rodinu, sociální služby, případně školu či další zájmové či navazující subjekty se vytvoří osobám s PAS a jejich rodinám systém podpory, který zajistí osobě s PAS vidinu lepší budoucnosti.

Příloha č. 1

Druh /formy služby	Úkony zajišťované službou pro řešení nepříznivé sociální situace	Základní činnosti služby (podle zákona o sociálních službách)
<p>Odborné sociální poradenství</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p> <p>✓ <i>terénní</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc či zprostředkování návazných sociálních služeb spočívajících ve vyhledání a podpoře při vyplnění požadovaných dokumentů • poskytnutí poradenství v sociálních systémech • poskytnutí poradenství v oblasti práva • poskytnutí poradenství v oblasti psychologie • poskytnutí poradenství v oblasti vzdělávání osoby • poskytnutí poradenství v oblasti využití vhodných kompenzačních pomůcek • pomoc při vyřizování běžných záležitostí • podpora a pomoc v otázkách opatrovnictví člověka, případně dalších institutů, které podporují osoby a vycházejí z občanského zákoníku 	<p>– zprostředkování kontaktu se společenským prostředím</p> <p>– sociálně terapeutické činnosti</p> <p>– pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí</p>

<p>Osobní asistence</p> <p>✓ terénní</p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc při zajištění soběstačnosti osoby při úkonech souvisejících s podáváním jídla a pití, s oblékáním a svlékáním (včetně speciálních pomůcek) • pomoc při prostorové orientaci, samostatném pohybu ve vnitřním a vnějším prostoru • pomoc při úkonech osobní hygieny a při použití WC • pomoc při přípravě jídla a pití • pomoc s úklidem a údržbou domácnosti a osobními věcmi, včetně náku- pů a pochůzek • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • zajištění doprovodu do školy, škol- ského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové a volnočasové aktivity a orgány veřejné moci a další institu- ce poskytující veřejné služby • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávně- ných zájmů • pomoc při vyřizování běžných zále- žitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu – pomoc při osobní hygieně – pomoc při zajištění stravy – pomoc při zajištění chodu domácnosti – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
---	---	---

<p>Odlehčovací služby</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p> <p>✓ <i>terénní</i></p> <p>✓ <i>pobytová</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění ubytování, včetně úklidu, praní a žehlení prádla (<i>pouze v případě pobytové formy služby</i>) • pomoc při zajištění soběstačnosti osoby při úkonech souvisejících s podáváním jídla a pití, s oblékáním a svlékáním (včetně speciálních pomůcek), s přesuny mezi lůžkem a vozíkem • pomoc při prostorové orientaci, samostatném pohybu ve vnitřním a vnějším prostoru • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC • zajištění stravy v rozsahu jednoho (oběda) nebo třech hlavních jídel • pomoc při přípravě jídla a pití • zajištění doprovodu do školy, školského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové a volnočasové aktivity a orgány veřejné moci a další instituce poskytující veřejné služby • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • sociálně terapeutické činnosti související s nácvikem a upevněním dovedností a schopností osoby • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • pomoc při vyřizování běžných záležitostí • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby 	<ul style="list-style-type: none"> – poskytnutí ubytování (<i>jde-li o pobytovou formu služby</i>) – pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
--	---	---

<p>Centra denních služeb</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC • zajištění stravy v rozsahu jednoho (oběda) nebo třech hlavních jídel • pomoc při podávání jídla a pití • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do společnosti • vytvoření podmínek pro zajišťování přiměřeného vzdělávání nebo pracovního uplatnění • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • pomoc při využívání běžně dostupných služeb • sociálně terapeutické činnosti související s nácvikem a upevněním dovedností a schopností osoby • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů • pomoc při vyřizování běžných záležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
--	---	---

<p>Denní stacionáře</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc při zajištění soběstačnosti osoby při úkonech souvisejících s podáváním jídla a pití, s oblékáním a svlékáním (včetně speciálních pomůcek), s přesuny mezi lůžkem a vozíkem • pomoc při prostorové orientaci, samostatném pohybu ve vnitřním prostoru • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC • zajištění stravy v rozsahu jednoho (oběda) nebo třech hlavních jídel • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do společnosti • vytvoření podmínek pro zajišťování přiměřeného vzdělávání nebo pracovního uplatnění • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • pomoc při využívání běžně dostupných služeb • sociálně terapeutické činnosti související s nácvikem a upevněním dovedností a schopností osoby • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů • pomoc při vyřizování běžných záležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
---	--	--

<p>Týdenní stacionáře</p> <p>✓ <i>pobytová</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění ubytování, včetně úklidu, praní a žehlení prádla • zajištění stravy v rozsahu třech hlavních jídel • pomoc při přípravě jídla a pití • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC • pomoc při zajištění soběstačnosti osoby při úkonech souvisejících s podáváním jídla a pití, s oblékáním a svlékáním (včetně speciálních pomůcek), s přesuny mezi lůžkem a vozíkem • pomoc při prostorové orientaci, samostatném pohybu ve vnitřním prostoru • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do společnosti • vytvoření podmínek pro zajišťování přiměřeného vzdělávání nebo pracovního uplatnění • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • pomoc při využívání běžně dostupných služeb • sociálně terapeutické činnosti související s nácvikem a upevněním dovedností a schopností osoby • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů • pomoc při vyřizování běžných záležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – poskytnutí ubytování – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
---	--	--

<p>Domovy pro osoby se zdravotním postižením</p> <p>✓ pobytová</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění ubytování, včetně úklidu, praní a žehlení prádla • zajištění stravy v rozsahu třech hlavních jídel • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC • pomoc při zajištění soběstačnosti osoby při úkonech souvisejících s podáváním jídla a pití, s oblékáním a svlékáním (včetně speciálních pomůcek), s přesuny mezi lůžkem a vozíkem • pomoc při prostorové orientaci, samostatném pohybu ve vnitřním prostoru • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do společnosti • vytvoření podmínek pro zajišťování přiměřeného vzdělávání nebo pracovního uplatnění • pomoc při zajištění volnočasových a zájmových aktivit • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • pomoc při využívání běžně dostupných služeb • sociálně terapeutické činnosti související s nácvikem a upevněním dovedností a schopností osoby • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů • pomoc při vyřizování běžných záležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – poskytnutí ubytování – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
---	--	--

<p>Domovy se zvláštním režimem</p> <p>✓ pobyťová</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění ubytování, včetně úklidu, praní a žehlení prádla • zajištění stravy v rozsahu třech hlavních jídel • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC • pomoc při zajištění soběstačnosti osoby při úkonech souvisejících s podáváním jídla a pití, s oblékáním a svlékáním (včetně speciálních pomůcek), s přesuny mezi lůžkem a vozíkem • pomoc při prostorové orientaci, samostatném pohybu ve vnitřním prostoru • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • pomoc při využívání běžně dostupných služeb • sociálně terapeutické činnosti související s nácvikem a upevněním dovedností a schopností osoby • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s přirozeným prostředím osoby • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů • pomoc při vyřizování běžných záležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – poskytnutí ubytování – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – aktivizační činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
---	---	---

Chráněné bydlení	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění ubytování, včetně úklidu, praní a žehlení prádla • zajištění stravy v rozsahu třech hlavních jídel • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC • pomoc při běžném úklidu a údržbě domácnosti • pomoc při údržbě domácích spotřebičů • podpora v hospodaření s penězi včetně pomoci s nákupy a běžnými pochůzkami • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do společnosti • vytvoření podmínek pro zajišťování přiměřeného vzdělávání nebo pracovního uplatnění • podpora v oblasti partnerských vztahů • podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do pracovního procesu • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování osoby • pomoc při využívání běžně dostupných služeb • sociálně terapeutické činnosti související s nácvikem a upevněním dovedností a schopností osoby • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů • pomoc při vyřizování běžných záležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – poskytnutí ubytování – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – pomoc při zajištění chodu domácnosti – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
-----------------------------	--	---

<p>Raná péče</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p> <p>✓ <i>terénní</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • zhodnocení schopností a dovedností dítěte i rodičů vedoucí k definování potřeb pro rozvoj dítěte s PAS • nácvik a upevňování dovedností a schopností rodičů pro práci s dítětem s PAS, jehož cílem je maximální možné využití rozvoje jeho schopností v oblasti kognitivní, senzorické, motorické a sociální • podpora a nácvik rodičovských kompetencí • poskytnutí specializovaného poradenství se zaměřením na řešení potřeb osob s PAS a její rodiny • zajištění vzdělávání rodičů (individuální i skupinovou formou), včetně zapůjčení literatury • nabídka programů a technik podporujících vývoj dítěte s PAS • pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou, • podpora při aktivitách umožňujících sociální začleňování rodiny • pomoc při využívání běžně dostupných služeb • zajištění psychosociální podpory formou naslouchání rodině s dítětem s PAS • podpora rodiny ve výměně zkušeností • zajištění pobytových setkání (kurzů) • pomoc při komunikaci s rodinou či širší veřejností • podpora svépomocných aktivit rodičů • podpora osoby v komunikaci při uplatňování svých práv a oprávněných zájmů • doprovod rodičů při vyřizování žádostí, na vyšetření či jiná obdobná jednání v záležitostech týkajících se vývoje dítěte s PAS 	<ul style="list-style-type: none"> – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
--	--	--

<p>Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p> <p>✓ <i>terénní</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění podmínek pro zájmové, vzdělávací a volnočasové aktivity • zajištění sociálně terapeutických činností, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností • rodiče podporujících sociální začleňování osoby s PAS • pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů osob • pomoc při vyřizování běžných záležitostí 	<ul style="list-style-type: none"> – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – sociálně terapeutické činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí
<p>Sociálně terapeutické dílny</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc při běžných úkonech osobní hygieny • zajištění stravy v rozsahu jednoho (oběda) nebo třech hlavních jídel • pomoc při přípravě stravy v době využívání služby • pomoc s nácvikem oblékání a svlékání, včetně speciálních pomůcek • nácvik přesunu osoby z vozíku a zpět • pomoc s nácvikem a upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby • pomoc při obnovení nebo upevnění, zprostředkování kontaktu s přirozeným sociálním prostředím 	<ul style="list-style-type: none"> – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu – poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy – nácvik dovedností pro zvládání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začleňování – podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností

<p>Sociální rehabilitace</p> <p>✓ <i>ambulantní</i></p> <p>✓ <i>terénní</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • pomoc s nácvikem obsluhy běžných zařízení a spotřebičů • pomoc s nácvikem péče o domácnost spočívající v péči o oděvy, úklidu, drobných údržbářských pracích, chodu kuchyně a nakupování • pomoc s nácvikem péče o děti nebo další členy domácnosti • pomoc s nácvikem samostatného pohybu včetně orientace ve vnitřním i vnějším prostoru • pomoc s nácvikem dovedností potřebných k úředním úkonům (např. vlastnoručního podpisu) • doprovod dětí osob s PAS do školy, školského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové aktivity a zpět • pomoc s nácvikem schopností využívat dopravní prostředky • pomoc s nácvikem společensky přijatelného chování v různých situacích • nácvik běžných i alternativních způsobů komunikace, kontaktu a práce s informacemi • pomoc s upevňováním motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností osoby s PAS • poskytnutí informačního servisu a zprostředkování navazujících služeb • poskytnutí poradenství o možnostech získávání rehabilitačních a kompenzačních pomůcek • zajištění ubytování, včetně úklidu, praní a žehlení prádla (<i>pouze v případě pobytové formy služby</i>) • zajištění stravy v rozsahu třech hlavních jídel • pomoc při podávání jídla a pití • pomoc při úkonech osobní hygieny, při péči o vlasy a nehty, při použití WC 	<ul style="list-style-type: none"> – nácvik dovedností pro zvládání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začleňování – zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí – poskytnutí ubytování (<i>pobytová forma</i>) – poskytnutí stravy (<i>pobytová forma</i>) – pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
--	---	---

Metody práce ve specializovaných pobytových sociálních službách určených osobám s PAS

*PaedDr. Petr Matuška, Ph.D.; Bc. Petra Šnirchová,
Mgr. Radka Vysloužilová*

Poskytování sociálních služeb osobám s PAS se v posledních letech ve spojitosti s nedostatečnou kapacitou a vysokou finanční náročností služeb, ale i medializací nelehkého života osob s PAS i jejich okolí, stává velkým společenským tématem. Jde o specifickou skupinu lidí, kdy každý z nich je naprosto odlišný, má jiné potřeby a jiné pojetí vnímání světa. Přestože řada z nich díky včasné diagnóze, adekvátnímu vzdělávání a příp. podpoře terénní či ambulantní sociální služby zvládne žít v běžném prostředí, pro nemalou část osob s PAS (zejména s problémovým chováním¹⁶) zůstává mnohdy jedinou důstojnou alternativou života využití vysoce specializované pobytové sociální služby.

Prioritou poskytovatele takovéto sociální služby by proto mělo být především přizpůsobení prostředí a způsobu realizace služby potřebám či zvláštnostem klientů. Protože představy a potřeby přizpůsobení prostředí se u jednotlivých klientů mohou velmi lišit, jako prevence konfliktů je na místě ubytování v jednodlůžkových bytových jednotkách, ideálně s vlastním sociálním zařízením, sdružených do tzv. domácností s nízkou kapacitou.

Vybavení bytových jednotek i společných prostor by mělo být v provedení „*antivan-dal*“, a to nejenom z důvodu minimalizace poškození při nešetrné manipulaci, ale i bezpečného používání a tedy snížení rizika pro klienty a zaměstnance. Základním požadavkem je materiálová odolnost, absence ostrých hran či nemožnost snadné demontáže, případně upevnění nábytku k podlaze či ke stěnám a ochrana spotřební elektroniky (TV) před poškozením (např. bezpečnostním sklem).

Nedílnou součástí domácnosti by měly být prostory umožňující realizaci smysluplných aktivit klientů. Vhodná je kuchyňka k přípravě jednoduchých jídel a nápojů, společenská místnost charakteru obývacího pokoje či vybavení pro nácvik běžných domácích prací (úklidových činností, praní aj.).

¹⁶ Za osobu s problémovým chováním je považována osoba, u níž se projevuje dlouhodobé problémové společenské neakceptovatelné chování, kdy osoba není schopna respektovat normy chování v úrovni odpovídající věku, respektive rozumovým schopnostem, neboť mechanismy regulace jejího chování jsou výrazně oslabené či zcela nefunkční a osoba ohrožuje zdraví své i dalších osob.

Důležitý je i přiměřeně velký venkovní prostor (zahrada, terasa) umožňující klientům bezpečný pohyb, neboť pohyb na čerstvém vzduchu je pro tuto cílovou skupinu stěžejní aktivitou.

Ačkoli nikdy nekončícím úkolem zaměstnanců je problémovému chování klientů předcházet, přes veškerou snahu může v průběhu poskytování služby dojít k mimořádné eskalaci napětí a nezbytnému využití místnosti bezpečného pobytu. Součástí vybavení služby by měl být i vůz pro přepravu klientů vybavený bezpečnostní přepážkou mezi řidičem a spolujezdcí.

Existují různé způsoby a vysoce individualizované metody práce s osobami s PAS, jejichž specifikem je plánování, předcházení a strukturování prostřednictvím předem stanovených kroků a opatření. Již před prvním setkáním se zájemcem o službu je nutná úzká spolupráce s opatrovníkem, popř. s doprovázející osobou směřující ke zjištění specifik, požadavků a potřeb zájemce, kterým je potřeba přizpůsobit prostředí jednání, způsob komunikace a předejít problémovému chování zájemce. Podrobná identifikace potřeb probíhá přímo ve fázi jednání se zájemcem o službu, při kterém jsou zájemci mj. předávány informace o poskytované službě. Přestože přítomnost zájemce na jednání je zásadní, lze předpokládat, že detailní informace budou získávány především od jeho doprovodu. Předpokladem úspěšnosti procesu, který probíhá etapovitě (jak v místě poskytování služby, tak v místě aktuálního pobytu zájemce), je zajištění vhodných podmínek (jako např. klidného prostředí, příjemné atmosféry, přizpůsobení komunikace potřebám zájemce, trpělivého přístupu zaměstnance, partnerského přístupu, tolerance aj.). Zaměstnanec prostřednictvím rozhovoru se zájemcem, případně s doprovázející osobou, pozorováním reakcí zájemce či studiem předložené dokumentace, jako např. zpráv odborníků (lékaře, psychologa, školských zařízení nebo jiných poskytovatelů sociálních služeb), identifikuje potřeby zájemce (zejména v oblastech komunikace, sebeobsluhy, denního režimu, problémového chování, specifik práce se zájemcem aj.) a ověřuje, zda zájemce spadá do okruhu osob, kterým je služba určena. Zjištěné informace jsou návazně využity ke sjednání rozsahu a průběhu poskytované služby, respektive tvorbě primárního, popř. vstupního plánu průběhu jejího poskytování.

Po přijetí zájemce do služby a v průběhu jejího poskytování je nezbytné pokračovat ve sledování jeho potřeb a na základě získaných poznatků průběh služby přehodnocovat. Je potřeba zohledňovat rizikové situace, které mohou vést k problémovému chování, a stanovit pravidla předcházení jejich vzniku, respektive usilovat o jejich postupné eliminování. Individuální plánování průběhu poskytování služby by mělo probíhat prostřednictvím postupných kroků, v rámci nichž jsou podrobněji

specifikovány osobní cíle (potřeby) klienta představující hlavní směr, kterým se bude práce s klientem ubírat. Způsob jejich dosažení může být v závislosti na možnostech služby korigován do tzv. cíle spolupráce a rozfázován do „podcílů“. Naplňování cíle spolupráce se návazně prolíná do všech službou poskytovaných základních činností. Předpokladem úspěšnosti realizace tohoto dlouhodobého procesu je jednotný přístup zaměstnanců a blízkých osob klienta.

Základním cílem práce s osobami s PAS je minimalizovat projevy problémového chování. Metody jeho dosažení mohou být různé, mají však společného jmenovatele – funkční komunikaci, předcházení problémovému chování (viz níže), zajištění pocitu jistoty a bezpečí, sledování a uspokojování potřeb a řešení otázky sexuality. Všechny tyto oblasti spolu úzce souvisí a je třeba jim věnovat pozornost.

Funkční komunikace

Hlavní příčinou problémového chování je zpravidla nevyhovující komunikace, kdy klient nedokáže pochopit, co se po něm chce, popř. zaměstnanci si nedokáží vysvětlit příčiny jeho problémového chování. Neexistuje člověk, který nekomunikuje. Negativní projev v chování klienta, který vidíme, je pouze výsledkem mnoha úskalí v nastavení myšlení, smyslového zpracování, způsobu regulace emocí a často i narušené schopnosti vidět věci v jejich celistvosti, což je pro osoby s PAS charakteristické. Negativní projev je ze strany osoby s PAS komunikací. Chce svému okolí něco sdělit, ale její okolí nemusí chápat obsah a důvody tohoto sdělení. Podaří-li se mezi klientem s PAS a jeho okolím vytvořit efektivní komunikační systém, jeho život a spolupráce s ním se stanou mnohem jednodušší. Základem je využívání strukturované formy komunikace, která klientovi zprostředkuje pocit jistoty a bezpečí, neboť mu zpřehlední průběh dne. Informuje jej o tom, co se děje, co se bude dít, jak bude trávit čas, co bude jíst, jak se má obléci nebo umýt atd. Podoba struktur může být různá, při jejich používání je třeba vycházet ze znalosti klienta a přizpůsobit je „na míru“. Někteří klienti lépe reagují na struktury ve formě zástupných předmětů (např. maketa boty znázorňuje vycházku), jiným vyhovuje více reálný předmět (např. klient si vezme polštář a ví, že je čas jít spát). Struktury mohou mít i formu piktogramů, obecných obrázků či konkrétních fotografií z klientova života a známého prostředí, a to v papírové či digitální podobě.

V případě, kdy struktury nejsou pro klienta vhodným způsobem komunikace, je možné u neverbálně komunikujících klientů zavést komunikaci prostřednictvím znaků (např. ze znakového jazyka, znaku do řeči, makatonu apod.). Výsledkem může být velmi překvapující změna v celkovém naladění klienta, který nalezne způsob vyjádření svých potřeb.

Důležité je, aby si zaměstnanci a osoby spolupracující s klienty s PAS uvědomili zásady komunikace s nimi a zaměřili se také na své neverbální projevy. Klienti s PAS totiž velmi citlivě vnímají mimiku, gestikulaci, řeč těla, tón hlasu, emoční naladění, styl oblečení aj. a mohou na ně reagovat nečekaným způsobem. Zaměstnanec by neměl v rozhovoru klientovi skákat do řeči, ale aktivně naslouchat, neměl by používat slovo „NE“, měl by se vyhnout výčtkám a nepohlížet na klienta jako na problém. Důležité je rovněž nevstupovat do intimní zóny klienta, udržet klidné pohyby těla a vyhýbat se přímému očnímu kontaktu.

Využívání metod spojených s předcházením problémového chování

Zásadou práce s osobami s PAS by mělo být hledání způsobů, jak problémovému chování předcházet. Prevence je vždy účinnější než zamezování momentálnímu projevu problémového chování. Není třeba měnit problémový projev chování, ale hledat, co je za ním skryto, a tuto příčinu řešit. Vždy začínáme sběrem dat, která se následně analyzují, stanovují se hypotézy, na základě kterých se do praxe zavádějí různé přístupy, jejichž účinnost se následně vyhodnocuje. Důležitou součástí je práce s motivací klienta. Pokud se klient nechová požadovaným způsobem, není žádoucí reagovat na jeho projevy negativně - pohoršením, domlouváním, vysvětlováním, káráním aj. Důsledkem je totiž zpravidla získání pozornosti zaměstnance klientem. Pro klienta není důležité, zda je pozornost pozitivního nebo negativního rázu, neboť docílil svého. Ze strany zaměstnanců by tak docházelo k posilování nežádoucího chování klienta a negace zaměstnance by se mohla stát motivátorem k další nežádoucí činnosti klienta. Např. u klienta, který plival, bylo sběrem dat zjištěno, že tento projev se nejvíce objevuje v přítomnosti určitého zaměstnance, který klientovi nejvíce domlouval, ať toto nedělá, a nevědomky tak posiloval negativní projev v chování klienta. Efektivním se z hlediska změny naopak ukázalo klienta ve chvíli plivání ignorovat. Prostřednictvím sběru dat dochází k vytvoření motivačního systému, jehož jednotnou aplikací by mělo dojít k omezení či odstranění nežádoucích projevů v chování. V praxi se často osvědčuje tzv. žetonový systém, kdy žeton představuje formu odměny za předem dohodnuté jednání a po nasbírání určitého počtu žetonů následuje domluvená odměna.

Zajištění pocitu jistoty a bezpečí

Je důležité vytvořit klientovi stabilní zázemí, které pro něj bude jistotou a prvky v něm budou neměnné (nehýbat s nábytkem, nestěhovat klienta aj.). Zároveň je nutné zaměstnancům zajistit takové pracovní podmínky, aby se jejich fluktuace

snížila na minimum, protože personální změny představují závažnou příčinu vzniku problémového chování. Na každou nezbytnou změnu zaměstnance by měl být klient pečlivě připraven. Přesto neexistuje jistota, že proběhne bezproblémově.

Sledování potřeb klientů

Zaměstnanci by měli dobře znát projevy klienta a sledovat jeho případné změny. I drobný neverbální projev může předcházet velmi bouřlivé reakci. Osvědčilo se vytvoření tzv. komunikační tabulky přesně popisující projevy, reakce a stereotypy klienta. S komunikační tabulkou jsou seznámeny všechny osoby přicházející s klientem do kontaktu. K minimalizaci problémových projevů v chování může vést i snížení aktuálně příliš vysokých požadavků na klienta.

Řešení sexuality klienta

V současné době by v sociálních službách mělo být řešení sexuality klientů a problémů se sexualitou spojených samozřejmostí. Právě tato otázka však bývá někdy opomíjena nebo dokonce tabuizována, a to nejen ze strany poskytovatelů, ale i ze strany blízkých osob klienta. Vyřešení problémů spojených se sexualitou se může stát jednou z cest k úspěchu. Nalezení pro klienta vhodného způsobu sexuálního uvolnění může velmi dynamicky snížit projevy jeho problémového chování. Zde je na místě si uvědomit individualitu, potřeby a osobnost klienta a přijmout myšlenku, že sexuální citění klienta s PAS není odlišné od běžné populace. Odlišné mohou být jeho sexuální projevy, a to z důvodu rozdílného vnímání, sníženého intelektu a neuvědomění si důsledků svého jednání. S těmito projevy je potřeba pracovat tak, aby nedocházelo ke stigmatizaci klienta a pohoršování jeho okolí. Každý poskytovatel sociálních služeb by měl mít nastavena pravidla práce se sexualitou klientů. Tam, kde znalosti zaměstnanců nestačí, je možné využít služeb externích odborníků.

Praxe některých zahraničních poskytovatelů sociálních služeb pro osoby s PAS dospěla zejména v mezioborové spolupráci velmi daleko. V rámci dosažení co nejlepších výsledků nelze práci s osobami s PAS zúžit pouze na poskytování sociální služby, případně zajištění plnění povinné školní docházky či bazální zdravotní péče. Ve vyspělých zemích je zaveden systém práce s lidmi s PAS umožňující resortní provázanost od prvotní diagnostiky člověka s PAS. Jednotlivé obory na sebe navazují, předávají si cenné informace a zjednodušují tak práci zaměstnancům v jiných oborech či zařízeních. Např. v rámci aplikace nezbytné celkové anestezie osobě s PAS spolupracují lékaři různých oborů (stomatolog, gynekolog, oftalmolog,

dermatolog aj.) či zaměstnanci různých služeb (kadeřník, pedikér, manikér aj.), aby vykonali úkony, které se běžně u osoby s PAS vykonat nedají z důvodu její nespolupráce.

Autismus přestává být považován za „*diagnózu*“. Společným cílem zřizovatelů, poskytovatelů, ale i klientů, resp. jejich blízkých osob by mělo být zajištění důstojného a smysluplného života této skupiny našich

Možnosti speciálně pedagogické a psychologické podpory při vstupu osoby s PAS do školského prostředí.

Mgr. Kateřina Lamačová

Vzdělávání dětí s poruchou autistického spektra (PAS) je velmi specifické. V každém případě je vždy nutný individuální přístup a pečlivé zvážení všech faktorů, které mohou mít na průběh vzdělávání vliv. V tom mohou rodičům, ostatním pečovatelům a pedagogům efektivně pomáhat školská poradenská zařízení (ŠPZ). V Olomouckém kraji jsou školské poradenské služby pokryty pracovišti **pedagogicko-psychologické poradny** (PPP) a pracovišti **speciálně pedagogického centra** (SPC). Kontakty na jednotlivá pracoviště lze nalézt na webových stránkách Pedagogicko-psychologické poradny a Speciálně pedagogického centra Olomouckého kraje <http://ppp-olomouc.cz/>.

Poradenské služby jsou poskytovány na základě žádosti zákonného zástupce, případně zletilého klienta, podané telefonicky nebo písemně. Jestliže u klienta již byla stanovena diagnóza PAS nebo byl zahájen diagnostický proces u pedopsychiatra nebo klinického psychologa, poskytuje poradenské služby SPC. V případě, že klient nebyl dosud nikde vyšetřen, jsou mu předány kontakty na klinické odborníky a podporu ve vzdělávání zajišťuje PPP do doby uzavření diagnózy.

Základem poradenské služby je **psychologické a speciálně pedagogické vyšetření**. Rodiče mají často zbytečné obavy z průběhu vyšetření v SPC. K dítěti je vždy přistupováno s ohledem k jeho aktuálnímu zdravotnímu i psychickému stavu a vývojové úrovni. Psychologické vyšetření probíhá za využití klinických i testových metod. Nejčastěji jsou to standardizované psychologické testy, vývojové škály a pozorování.

Speciálně pedagogické vyšetření je zaměřeno na zjištění úrovně předškolních a školních znalostí a dovedností. Samotné vyšetření může mnohdy působit jako volná hra odborníka s dítětem, který tak získává cenné informace jak o znalostech dítěte, tak o specifických projevech chování. Speciální pedagog využívá široké spektrum pomůcek pro výběr předkládaných úkolů, protože v současné době neexistuje žádný standardizovaný testový materiál pro speciálně pedagogické vyšetření klientů s PAS. Výstupem z vyšetření je **zpráva**, určená zákonnému zástupci nebo zletilému klientovi a **doporučení ke vzdělávání**. Po vyšetření je zákonný zástupce/

zletilý klient informován o závěrech vyšetření a návrhu doporučení podpůrných opatření. Následně je doporučení odesláno datovou schránkou do školy, školní družiny nebo zájmové instituce, zapsané ve školském rejstříku.

Cílem diagnostického procesu v SPC není stanovení či potvrzení diagnózy PAS, ale stanovení míry speciálních vzdělávacích potřeb klienta. V rámci diagnostického procesu se zjišťují dopady diagnostikovaných obtíží do vzdělávání, kognitivní schopnosti, míra adaptability a funkčních schopností klienta. Na základě výsledků vyšetření pak odborný pracovník navrhuje vhodné zařazení klienta do školy, případně řešení aktuálních obtíží. V absolutní většině případů je důvodem žádosti o poradenskou službu vydání **Doporučení pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami**.

Podpůrná opatření představují konkrétní informace pro práci pedagoga se žákem, kterému je nutné upravit průběh vzdělávání. Týkají se všech typů vzdělávání od mateřských po střední školy. Podle míry znevýhodnění je klientovi stanoven jeden z pěti stupňů podpůrných opatření. Upravovány mohou být metody výuky, např. u dětí s autismem je nejčastěji využívána metoda strukturovaného učení a používání podpůrných a alternativních komunikačních systémů. Změny v obsahu vzdělávání znamenají úpravu vzdělávacího programu tak, aby ho zvládl i žák se sníženými kognitivními předpoklady. Doporučeny mohou být i kompenzační a učební pomůcky. V případě potřeby je navrženo vzdělávání s využitím individuálního vzdělávacího plánu (IVP), který obsahuje konkrétní úpravu metod a forem práce, organizaci výuky, nezbytné pomůcky, ale také úpravu jednotlivých vyučovacích předmětů.

Nejčastěji využívaným podpůrným opatřením u žáků s PAS je asistent pedagoga (AP). Současná školská legislativa rozlišuje dvě úrovně odbornosti asistentů pedagoga. **AP vykonávajícího přímou pedagogickou činnost a AP vykonávajícího pomocné výchovné práce**. Tyto dvě pozice se liší požadavkem na vzdělání a výši odměny.

Pro vzdělávání žáků s PAS je nezbytná úzká spolupráce školy a zákonných zástupců žáků. Významnou roli hrají školská poradenská zařízení, která poskytují metodickou podporu pedagogickým pracovníkům školy i zákonným zástupcům žáka. Velkou výhodou je školní poradenské pracoviště (školní psycholog, školní speciální pedagog), které může poskytovat žákovi s PAS podporu průběžně během celého školního roku. O vzdělávací cestě každého dítěte rozhoduje zákonný zástupce. Nabízí se možnost inkluzivního vzdělávání nebo docházka dítěte do školy zřízené podle § 16 odst. 9 Školského zákona (speciální škola). Současná legislativa upravila podmínky tak,

aby bylo zajištěno financování podpůrných opatření ve školách. Pro úspěšné začlenění dítěte s PAS je však třeba mnohem víc, a to jak ve škole hlavního vzdělávacího proudu, tak ve škole speciální. Především respektující a vstřícné prostředí, ve kterém se dítě bude cítit bezpečně. Také informované a otevřené pedagogy, kteří nebudou odmítat jinakost a budou mít podmínky pro kreativitu a nové formy a metody výuky. Kolektiv kamarádů, jehož se dítě stane přirozenou součástí. Možnost rozvíjení zájmových aktivit se spolužáky. Ale hlavně mít na paměti, že každé dítě s PAS je jiné a k rozvíjení svého potenciálu potřebuje zcela jedinečný přístup.

Desatero pro školy aneb „Do školy poprvé přichází žák s PAS“

(převzato z materiálu „Zásady přístupu k dětem, žákům, studentům s PAS v rámci vzdělávacího procesu“)

Informace – seznámení učitelů, dalších pedagogických pracovníků školy s problematikou poruch autistického spektra v celé její šíři.

Rodina – vhodné je navázat úzkou spoluprací s rodinou žáka s PAS ještě před zahájením vzdělávání žáka (zaměřit se např. na charakteristiku žáka; jeho silné a slabé stránky; specifika v chování; dosavadní průběh vzdělávání; poradenskou podporu v ŠPZ), nastavit spoluprací a průběh péče o žáka s PAS (např. pravidelný kontakt s rodinou; výměna informací o práci se žákem ve škole a v domácím prostředí; snaha o jednotný přístup; využívání stejných metod).

Prostředí školy – po dohodě se zákonnými zástupci žáka stanovujeme postup, jak seznámit spolužáky a další pracovníky školy se specifiky žáka. Je důležité podávat srozumitelné a konkrétní informace k danému žákovi s PAS, ne pouze obecné. Je vhodné zařadit programy práce se třídou, které umožní lepší seznámení se žáků třídy navzájem.

Doporučení ŠPZ – naplňování doporučení uvedených v Doporučení pro vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Spolupráce se školským poradenským zařízením, spoluúčast při průběžném vyhodnocování poskytování podpůrných opatření.

Koordinátoři PAS – v každém kraji působí krajský koordinátor péče o žáky s PAS v oblasti školství, který má přehled o poskytovaných službách a možnostech podpory

pro tyto žáky v daném kraji. Seznam koordinátorů je uveřejněn na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy či Národního ústavu pro vzdělávání a je i součástí příloh tohoto metodického doporučení.

Respekt k individualitě – úkolem školy je respektovat specifika každého žáka a zajistit průběh vzdělávání v souladu se vzdělávacími potřebami žáka, současně vytvářet stabilní, vstřícné prostředí, ve kterém se budou všichni žáci cítit bezpečně.

Komunikace – podporovat rozvoj verbální i neverbální komunikace. Většina žáků s PAS má významné deficity v komunikaci. Neverbální komunikace nemusí být čitelná, žáci s PAS mohou mít i osobitý komunikační styl. Pro žáky s PAS může být obtížné porozumění zejména nejednoznačným otázkám, složitým a dlouhým souvětím, ironii, sarkasmu, nadsázce. Řada žáků s PAS využívá i různé systémy znakování.

Předvídatelnost – pro některé žáky s PAS jsou důležitá konkrétní, přesná sdělení (např. co; kdy; kde; jak; v jakém pořadí). Pro většinu žáků s PAS je nezbytné informace spojovat s vizualizací.

Motivace – žák s PAS musí rozumět smyslu vykonávané činnosti. Důležité je stanovit individuální motivaci pro konkrétního žáka a následně ji ve spojení s realizovanými činnostmi pozitivně posilovat, propojovat i se systémem odměn.

Tolerantní a empatický přístup – porucha autistického spektra může způsobit nestandardní projevy v chování, které je třeba brát na vědomí a přehnaně na ně neupozorňovat. Znevýhodnění není důvodem k bezbřehé akceptaci všech projevů chování žáka. Je třeba definovat projevy chování, které se budou v rámci školy tolerovat, vzhledem k tomu, že vyplývají z podstaty PAS. Důležité je předcházení vzniku nežádoucího chování a nastavení intervenčního postupu pro případy, kdy takové chování nastane.

Legislativní ukotvení v zákonných a podzákonných normách

Úmluva o právech dítěte, sdělení FMZV č. 104/1991 Sb.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, sdělení č. 10/2010 Sb. m. s.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Metodické pokyny

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č. j.: 21291/2010-28).

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních.

Zásady přístupu k dětem, žákům, studentům s PAS v rámci vzdělávacího procesu

Internetové odkazy

<http://www.msmt.cz/>

<http://ppp-olomouc.cz/>

<https://www.kr-olomoucky.cz/skolstvi-a-mladez-cl-18.html>

Žák s poruchou autistického spektra v základní škole

Mgr. Petra Ambrosová

(metodik pro speciální školství a střední školy Olomouckého kraje)

Je samozřejmé, že žák s poruchou autistického spektra musí plnit povinnou školní docházku. Pokud se rodiče žáka s poruchou autistického spektra domnívají, že jejich dítě bude potřebovat v plnění povinné školní docházky podporu, je potřeba navštívit speciálně pedagogické centrum, kde nastaví podmínky nutné pro naplnění vzdělávacích potřeb žáka. Speciálně pedagogické centrum spolu s rodiči, popřípadě školou, kterou žák navštěvuje, rozhodnou, zda je pro žáka – vzhledem k povaze jeho speciálních vzdělávacích potřeb, dosavadnímu průběhu vzdělávání a možnostem školy, vhodné se vzdělávat v běžné spádové škole nebo ve škole zřízené dle § 16 odst. 9 ŠZ (dříve základní škola praktická, speciální).

V **běžné spádové škole** se žák vzdělává v místě svého bydliště, se zdravými vrstevníky, má nastavená podpůrná opatření ze speciálně pedagogického centra. Ve **škole zřízené dle § 16 odst. 9 školského zákona** se žák vzdělává ve škole, která nemusí být přímo v místě bydliště, vzdělává se se žáky, kteří mají podobné speciální vzdělávací potřeby jako on, učí se ve třídě, ve které je nižší počet žáků, výuku vede speciální pedagog, který má zkušenosti s výukou žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Žák může mít nastavená vybraná podpůrná opatření.

V obou typech škol má žák nárok na celkovou podporu a specifická podpůrná opatření, která definuje speciálně pedagogické centrum.-

Rodič, speciálně pedagogické centrum a škola, by se měli na základě všech dostupných informací shodnout na tom, jaký způsob vzdělávání bude pro konkrétního žáka nejlepší a zároveň bude co nejvíce rozvíjet potenciál žáka s přihlédnutím a respektováním všech jeho odlišností. Podpůrná opatření, která mají kompenzovat nerovnosti ve vzdělávacích podmínkách žáka, stanoví speciálně pedagogické centrum na základě vyhlášky č. 27/2016 o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných a potřeb konkrétního žáka (odkaz: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>). Mezi podpůrná opatření patří například asistent pedagoga, předměty speciálně pedagogické péče, speciální učební pomůcky, ale i nastavení očekávaných výstupů ze vzdělávání a celková organizace vzdělávání. Vzdělávání žáka a efektivitu nastavených podpůrných opatření škola a školské

poradenské zařízení vyhodnocuje minimálně jednou za rok. Vyhodnocuje se, zda nastavené vzdělávání odpovídají speciálním vzdělávacím potřebám žáka. Poté se mohou podpůrná opatření upravit.

Při významné změně ve vzdělávacích možnostech žáka se co nejdříve přezkoumají jeho vzdělávací podmínky. Zváží se jeho zařazení do běžné školy či školy zřízené dle § 16 odst. 9. Také je možné stanovit a následně vyhodnotit vzdělávání dle vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (odkaz: <http://www.msmt.cz/file/43792/>), popřípadě dle minimální doporučené úrovně pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření a individuálního vzdělávacího plánu (odkaz: <http://www.msmt.cz/file/43792/>, kde jsou dané očekávané výstupy pro určitá období a předměty) nebo dle vzdělávacího programu pro obor vzdělání základní škola speciální (odkaz: <http://www.nuv.cz/file/134>), kde žáci získávají namísto základního vzdělání - základy vzdělání).

Žák může využít pro své vzdělávání individuální vzdělávací plán, který zpracuje na základě doporučení speciálně pedagogického centra a žádosti rodičů škola. Je to závazný dokument, který zajišťuje speciální vzdělávací potřeby žáka, přitom vychází ze školního vzdělávacího programu školy.

Na základě doporučení ze speciálně pedagogického centra škola umožní působení na půdě školy i jiné osobě, která poskytuje žákovi podporu na základě jiných právních předpisů – zejména v pozici osobního asistenta.

Při návštěvě speciálně pedagogického centra a následných diagnostických návštěv je potřeba věnovat náležitou pozornost doporučení, které speciálně pedagogické centrum vystaví škole a zákonným zástupcům. V doporučení jsou uvedena všechna podpůrná opatření, která by škola měla při vzdělávání žáka uplatnit – včetně doporučeného programu vzdělávání, nastavení individuálního vzdělávacího plánu, odkaz na nutnou přítomnost osobního asistenta, popřípadě doporučení asistenta pedagoga do výuky či do družiny. Speciálně pedagogické centrum může vypracovat doporučení i pro školní zařízení poskytující zájmové a umělecké vzdělávání (Dům dětí a mládeže, středisko volného času, ZUŠ). Na zájmové vzdělávání je možno doporučit asistenta pedagoga, podmínkou je, aby zájmová činnost byla poskytována v zařízení, které je uvedeno v rejstříku škol a školských zařízení.

Pro správné nastavení vzdělávání žáka s poruchou autistického spektra je třeba myslet na nejlepší zájem žáka tak, aby se co možná nejlépe rozvíjel. Je bezpodmínečně nutná spolupráce rodičů, speciálně pedagogického centra a školy, kdy hybnou silou celého procesu by měl být rodič, který má nejlepší zájem na kvalitním a efektivním vzdělávání svého dítěte. Za těchto předpokladů dochází ke kvalitnímu nastavení

doporučení ke vzdělávání, zajištění podpůrných opatření a k jejich realizaci při vzdělávání.

V příloze dokumentu uvádíme aktuální přehled škol, které vzdělávají žáky s poruchou autistického spektra v Olomouckém kraji. Data jsou platná k datům uvedených na přílohách – obecně pro školní rok 2018/2019 a uvádějí podrobnější přehled škol zřízených dle § 16 odst. 9 školského zákona, které ve většině případů zřizuje Olomoucký kraj. Spádové základní a mateřské školy jsou většinou zřizovány obcí, zde uvádíme pouze informaci, které školy vzdělávají žáky s poruchou autistického spektra.

Mateřské školy (MŠ)

Jeseník

MŠ Česká Ves, Jesenická

MŠ Jeseník, Křížkovského 2, p. o.

MŠ Kopretina, Jeseník

Olomouc

MŠ 1. olomoucká sportovní, s.r.o

MŠ a ŠJ Kopretinka, Olomouc s.r.o.

MŠ U Sila, s.r.o

MŠ Věrovany, okres Olomouc, p.o.

MŠ Olomouc, Helsinská 11, p.o.

MŠ Ústín, okres Olomouc, p.o.

Masarykova ZŠ a MŠ Velká Bystřice

ZŠ a MŠ Náměšť na Hané, okres Olomouc, p.o.

ZŠ a MŠ Olomouc, Řezníčkova 1, p.o.

ZŠ a MŠ Bystročice, p.o.

ZŠ a MŠ Příkazy, p.o.

ZŠ a MŠ Daskabát, p.o.

ZŠ a MŠ Těšetice, 783 46, p.o.

ZŠ a MŠ Horka nad Moravou, p.o.

ZŠ a MŠ Drahanovice, p.o.

MŠ Olomouc, Mozartova 6, p. o.

MŠ Luběnice - p.o.

MŠ Komenského 44, Šternberk

MŠ Světlov, Šternberk, p.o.

MŠ Šumvald, okres Olomouc, p.o.

Prostějov

MŠ Čechovice, okres Prostějov, p.o.

MŠ Brodek u Přerova, p.o.

MŠ Prostějov, Partyzánská ul. 34

Přerov

ZŠ a MŠ Jindřichov, okres Přerov, p.o.

ZŠ a MŠ Běloutín, p.o.

ZŠ a MŠ Soběchleby, p.o.

ZŠ a MŠ Osek nad Bečvou, okres Přerov

MŠ Přerov, Kouřilkova 2

MŠ Bezuchov, okres Přerov, p.o.

Šumperk

MŠ Mohelnice, Na Zámečku 10

MŠ Pohádky, Zábřeh, Československé armády 650/13

Celkem se na běžných mateřských školách v Olomouckém kraji vzdělává 48 dětí s poruchou autistického spektra.

Škola	Mateřská škola	Základní škola	Střední škola
	kapacitní možnosti	kapacitní možnosti	kapacitní možnosti
	2019/20	2019/20	2019/20
Jeseník			
ZŠ a MŠ Jeseník, Fučíkova 321	5	24	-
OU a PrŠ Lipová-lázně	-	-	6
Celkem	5	24	6
Olomouc			
Mateřská škola Olomouc, Blanická	15	-	-
SŠ, ZŠ a MŠ prof. V. Vejvodského, Olomouc-Hejčín	2	30-34	5
ZŠ a MŠ logopedická Olomouc	1	4	-
SŠ, ZŠ a MŠ pro sluch. postižené, Olomouc, Kosmonautů 4	6	6	5
ZŠ a SŠ CREDO, o.p.s.	-	41	-
SŠ a ZŠ DC 90, s.r.o.	-	18	10
ZŠ Uničov, Šternberská 35	-	13	-
ZŠ speciální Jasněnka, o.p.s.	-	8	-
ZŠ Šternberk, Olomoucká 76	-	5	-
ZŠ, DD a ŠJ Litovel	-	8	-
Soukromé odborné učiliště Velký Újezd, s.r.o.	-	-	0
Celkem	24	115-119	10
Prostějov			
SŠ, ZŠ a MŠ Prostějov, Komenského	9	14	5
SŠ, ZŠ a MŠ JISTOTA, o.p.s.	0	12	0
Celkem	9	26	5
Přerov			
SŠ, ZŠ a MŠ Přerov, Malá Dlážka 4	0	17-22	2

Speciální MŠ a ZŠ A&J s.r.o.	5	5	-
ZŠ a MŠ Hranice, Studentská 1095	0	0	-
ZŠ a MŠ – Dětské centrum Hranice, pobočný spolek pro pomoc postiženým dětem, Hranice, Struhlovsko 1424	1	10-11	-
SŠ a ZŠ Lipník nad Bečvou, Osecká 301	2	20	9
OU a ZŠ Křenovice	-	6	25
Celkem	7	48-52	36
Šumperk			
SŠ, ZŠ a MŠ Šumperk, Hanácká 3	12	31	6
ZŠ a SŠ Pomněnka o.p.s., Šumperská 13, Šumperk	-	7	3
ZŠ pro žáky se spec. poruchami učení a MŠ log. Schola Viva, o.p.s.	-	3-5	-
SŠ, ZŠ a MŠ Mohelnice, Masarykova 4	7	28	1
OU a PrŠ Mohelnice, Vodní 27	-	-	6
Celkem	19	66	16
CELKEM ZA OLOMOUCKÝ KRAJ	64	279-287	73

Modrý klub v Rodinném centru OLIVY

Mgr. Hana Kroupová, Mgr. Alena Kohoutová Šedivá, Ph.D.

Modrý klub v RC Olivy je komplexní program obsahující mnoho aktivit, ať už volnočasových nebo poradenských, jejichž cílem je zprostředkovat **rodinám s dítětem s Aspergerovým syndromem nebo vysoce funkčním autismem** nové možnosti trávení volného času, rozvíjení dovedností i talentů nebo poradenství a terapie, které jsou hůře dostupné nebo mají dlouhé čekací lhůty.

První z nich je **Modré odpoledne** je určené převážně dětem předškolního a mladšího školního věku s diagnózou/podezřením na Aspergerův syndrom nebo vysoce funkční autismus a jejich sourozencům. Probíhá pravidelně 2x za týden v brzkých odpoledních hodinách, celkově 5 h týdně. V herně je maximálně šest dětí na jedno odpoledne, aby se v omezeném prostoru vzájemně nerušily. Cílem je v kolektivu vytvářet prostředí vhodné k přirozenému tréninku sociálních interakcí, podporovat schopnost spolupráce a navazování sociálních/přátelských vazeb s vrstevníky. Umožnit dětem rozvíjení jejich specifických zájmů, ale motivovat je i k vyzkoušení nových aktivit, přispívat k rozvíjení jejich osobnosti v kolektivu.

K dosažení těchto cílů vytváříme zázemí s atmosférou přijetí a jistoty. K tomu přispívají:

1. Prostorové možnosti – v centru máme k dispozici prostornou hernu s potřebným interiérovým vybavením, různé hry a stavebnice odpovídající věku dětí, pomůcky pro výtvarné, hudební i tělovýchovné aktivity. Využíváme také druhou klidovou místnost v případě, že děti potřebují pracovat individuálně s asistentem, případně si odpočinout, nebo se o samotě zklidnit.
2. Asistence – v práci s dětmi využíváme pomoc asistentů – proškolených studentů Univerzity Palackého. Asistent je zejména na začátku pro dítě jistotou, oporou jak ve fyzickém, tak sociálním prostředí.
3. Asistence – kromě asistentů jsme oslovili jako dobrovolníky studenty místního Gymnázia Řádu německých rytířů, kteří se nepravidelně účastní Modrého klubu jako starší kamarádi. Studenti se dovědí, jaká jsou specifika dětí s autismem, co od nich mohou očekávat a co po nich mohou a nemohou chtít. U menších a úzkostnějších dětí umožňujeme, zejména ze začátku, přítomnost rodiče v herně.

4. Rozvíjení zájmu a talentu dítěte, relaxace – asistent nabízí aktivity dle zájmu a potřeby dítěte, cílem je netlačit, dát dítěti volbu, pouze motivovat ke společným činnostem, které vedou k posílení sociálních vazeb. Děti v herně tvoří, kreslí, hrají na hudební nástroje, staví ze stavebnic, hrají společné hry, fotí, vytváří samostatné projekty. Většinu aktivit si navrhnou a řídí sami, dělají, co je baví a naplňuje. Naším cílem je, aby se uvolnily po dni stráveném řízenou činností ve škole, aby se v herně cítily dobře a domů se vracely spokojené.
5. Interakce, posílení sociálních vazeb – děti se při svých aktivitách přirozeně setkávají s dalšími dětmi v herně a společná hra se objevuje stále častěji. V společných činnostech je vedeme ke vzájemné spolupráci a pomoci druhým, co vede k posílení sociálních vazeb. Trénují si také trpělivost, pozornost, dodržování pravidel, přizpůsobivost a schopnost unést prohru.
6. Rozšiřování zájmů – děti s PAS mají často vyhraněné zájmy, v nichž cítí jistotu, ulpívají na nich, a tak těžko získávají kamarády. Proto je vhodné jejich zájmy rozšiřovat, což je možné jenom dobrou motivací v přijímajícím prostředí bez nátlaku. V atmosféře přijetí si potom ochotněji vyzkouší i jiné činnosti, které nově vzbudily jejich zájem.

Za 2 roky fungování prošel klub určitým vývojem, formovala se dětská skupinka. U dětí jsme si všimli určitého pokroku.

- řízená činnost vs. aktivní tvorba vlastního programu

Děti se stávají samostatnější. Méně časté jsou situace, kdy je třeba jim vytvářet individuální program, zaujmout je aktivitou a vyhnout se tak nežádoucímu chování a vzájemným konfliktům, jako to bylo na začátku fungování kroužku. Méně se také vyskytuje stereotypní chování (např. zapínání a vypínání světel), různé rituály a úzkosti, co je pro nás signálem, že se děti cítí dobře.

- časté problémové chování vs. větší tolerance a samostatné řešení problému

Méně časté je také problémové chování, děti se stávají tolerantnější vůči sobě.

- individualismus vs. společná hra

Děti se stále častěji hrají společné hry oproti individuálním činnostem, které výrazně preferovaly v začátcích fungování kroužku. Časem se ze skupinky dětí vytvořil poměrně dobře fungující kolektiv, děti se na sebe těší, zajímají se jeden o druhého, všímají si, když někdo z nich chybí.

Další možností aktivit pro děti je příměstský tábor. Tak jako do herny je maximální počet dětí na táboře 6–7. Kopírujeme klasicky osmihodinový rozsah, tak jako na ostatních příměstských táborech, aby měli rodiče možnost, strávit čas s ostatními

dětmi nebo si odpočinout. Program plánujeme tak, aby byl plný aktivit v různých typech prostředí (bubenická škola, Zoo, přírodní koupaliště, hřiště Semafor apod.) Vytváříme situace, kde mají děti možnost si volit (zvíře, které popíšu, skupinka se kterou budu pracovat, činnost). Sociální dovednosti rozvíjíme například tím, že děti mají možnost udělat něco pro druhé (svačina pro ostatní). Každé dítě má možnost udělat jeden svůj projekt na téma, které jej zajímá za pomoci svého asistenta (zvířata, film, pohádka, počítání...) a seznámit s ním krátce ostatní. Dává mu to šanci vyniknout a dostat od druhých ocenění. Každý den s dětmi reflektujeme, co je ten den nejvíce bavilo a co by ještě chtěly vyzkoušet.

Na příkladu jednoho chlapce bychom chtěli dokladovat, jak důležité naše činnosti pro děti mohou být. Chlapec – říkejme mu Tomáš – je v domácím vzdělávání a jediný kontakt s vrstevníky má na našem Modrém odpoledni nebo na příměstském táboře. Tomáš chodí do Modrého odpoledne již třetím rokem a nevynechal snad ani jednu. Aby mohl být i v jiné roli, nabídla mu paní Kohoutová možnost, stát se asistentem pro menší děti během středečních odpolední. Nová role mu moc prospívá, ve středu se nestává, že by se dostal do situací, které potřebují zklidnění, naopak trpělivě provází mladší děti, hraje si s nimi, tak jak to viděl u asistentů.

Důležitou součástí kroužku i tábora jsou asistenti dětí. Vybíráme je z řad studentů Univerzity Palackého, a to nejen z Oboru speciální pedagogika, ale i z jakéhokoli jiného pedagogického i nepedagogického směru (Přírodovědecká fakulta, Fakulta tělesné kultury, oborová studia pedagogické fakulty). Studenti si buď chtějí splnit praxi nebo chtějí mít konkrétní zkušenost s dětmi s PAS. Většinou od nich máme reference, že vůbec netušili, co je u nás s dětmi čeká, ale jsou velmi vděční za to, že se naučili postupy nebo možnosti/vzorce řešení vypjatých situací, které mohou využít v další praxi. Mnohdy budou mít náskok i před zkušenými pedagogy z praxe. Na začátku mají studenti tendence vyžadovat direktivně po dětech, aby se podřizovaly činností, nebo je kárají za nevhodné chování tak, jak jsou zvyklí jednat se zdravými dětmi. Postupem času přicházejí na to, že je užitečnější „jít s dítětem“ za jeho zájmem, vyjednávat dohody než trvat na svých požadavcích. Naopak je učíme, že není cílem, aby všechno dělali za dítě, že mají pomáhat pouze do té chvíle, dokud děti nejsou schopny – z nejrůznějších důvodů – činnost zvládnout samy nebo se do hry zapojit.

Pro rodiče dětí, jejich pedagogy, asistenty pedagoga i širokou veřejnost a studenty pořádáme rodičovské skupiny na nejrůznější témata – sourozenci, příprava do školy, digi media a děti apod. zpočátku byl zájem o rodičovské skupiny velký (i 20 osob ve skupině). Nyní mají rodiče více možností a tím pádem jejich počty klesly.

Velmi úspěšné jsou mezi touto cílovou skupinou odborné přednášky, které probíhají u nás v rodinném centru, kam se vejde max. 35–40 osob. Na těchto přednáškách musíme často odmítat zájemce, protože kapacita je maximálně zaplněná. Nejvíce rodiče, pedagogy, veřejnost – zajímají témata – Neurovývojová terapie, Dítě s Aspergerovým syndromem v kolektivním zařízení, Úvod do terapeutické hry dětí s PAS.

V letošním roce jsme poprvé, díky Nadaci Avast, mohli rodinám nabídnout i různé druhy terapií a poradenství. Rodiče mohou využívat Neurovývojovou terapii, která je náročná na každodenní pětiminutové zapojení dítěte i rodiče a je určená pro děti, které potřebují posílit koordinaci pohybu. Děti, které mají potíže s kognitivními schopnostmi – pozornost, paměť, koncentrací apod. – mohou využít Feuersteinovu metodu instrumentálního obohacování. K přípravě do školy se vztahuje i poradenství vedoucí k nastavení nácviku zvládnání problémového chování ve škole i domácím prostředí. Poslední nabídka se týká krizových situací a jejich řešení odborným psychologem, ať už ve škole nebo doma, které je potřeba okamžitě řešit.

Během příštího roku plánujeme ještě zavést další možnost rozvoje dovedností – a to trénink sociálních dovedností, které tyto děti potřebují snad ze všeho nejvíc.

Reakce od rodičů a veřejnosti celkové pojetí Modrého klubu jsou příznivé a my jsme rádi, že i MPSV a Nadace Avast, Vigo, T-Mobile vidí potřebnost práce s těmito rodinami, ať dětmi, rodiči nebo celou rodinou. Napadá nás do budoucna, že tak jak mají své doprovázející organizace např. pěstounské rodiny, by taková podpora byla užitečná i pro rodiny s dětmi s PAS, protože procházejí různými obdobími a dostávají se do situací, kdy si se vzniklými problémy nevedí samy rady.

Průkazy pro osoby s poruchou autistického spektra

Mgr. Hana Vykydalová

Osoby s PAS a jejich rodiny (pečující osoby) se v životě setkávají s celou řadou nepochopení, ať už při kontaktu s lidmi při běžném kontaktu, rovněž však při jednání v oblasti veřejné správy či poskytovateli nejrůznějších služeb. Jako nástroj, který mohou v běžném životě při jednání s úřady a institucemi, veřejnými službami atd. osoby s PAS využít ke snížení negativních postojů či jako prostředek k získání odpovídajícího přístupu, komunikace a respektu ke specifickým potřebám je nově **Průkaz osoby s PAS**.

Podrobnější informace o vyhotovení, distribuci a funkcích Průkazu osoby s PAS naleznete na webové stránce Ministerstva zdravotnictví ČR – v sekci Odborník / Zdravotník (vodorovně) – Autismus (svisle) – v části přílohy na webovém odkaze: http://www.mzcr.cz/Odbornik/obsah/autismus_3707_3.html

Získání Průkazu osoby s PAS

Osoba s PAS či její zákonný zástupce osloví praktického lékaře či praktického lékaře pro děti a dorost a požádá o vystavení Průkazu osoby s PAS. Ten na základě diagnózy, kterou má osoba stanovenu ve zdravotnické dokumentaci (pozn. diagnóza je potvrzena lékařem – specialistou, nejčastěji dětským psychiatr či psychiatr, dětská neurolog a neurolog, dětským klinickým psychologem, klinickým psychologem), vyplní požadované údaje do průkazu (identifikační údaje osoby, datum vystavení, zajistí podpis a razítko).

Osoba s PAS či její zákonný zástupce průkaz opatří fotografií (35 x 45 mm), případně doplní o specifické informace o komunikačním profilu osoby s PAS, které jsou nahrané v QR kódu.

V odůvodněných případech, kdy se změní diagnózy osoby s PAS, je možno tento průkaz prostřednictvím praktického lékaře či praktického lékaře pro děti a dorost aktualizovat.

Průkaz je vystavován pro držitele bezplatně.

Vyžádání a následné využití průkazu jeho držitelem je dobrovolné.

Přřazení informací o osobě s PAS do QR kódu

V levé spodní části na zadní straně Průkazu osoby s PAS je uveden předtištěný QR kód, který v sobě obsahuje informace o Komunikačním souboru¹⁷. V pravé spodní části je pak místo určeno pro vytvoření individuálního QR kódu, který bude obsahovat podrobné informace o komunikačním profilu a specifikách konkrétní osoby s PAS.

K vytvoření individuálního QR kódu je potřeba stáhnout do počítače aplikaci QR Generátor (z odkazu: <http://www.qrgenerator.cz/>), v ní určit velikost souboru (250x250) a úroveň korekce „L“ a zvolit záložku „TEXT“, do kterého je třeba zaznamenat všechny důležité informace o osobě s PAS, specifika v jejím chování, popřípadě další informace, které jsou důležité při řešení krizových situací.

Poté zadejte „GENEROVAT QR KÓD“, přičemž se vám objeví individuální QR kód, který stáhnete do počítače, vytisknete a nalepíte do volného pravého dolního rohu zadní strany Průkazu osoby s PAS. Popřípadě lze využít k získání QR kódu i aplikaci QR Code Generator.

Za obsah sdělení v individuálním QR kódu zodpovídá držitel průkazu. Informace lze dle potřeby kdykoliv aktualizovat.

Účel Průkazu osoby s PAS

Průkaz osoby s PAS plní funkci prevence a informativní funkci při řešení náročných situací na veřejnosti. Lze jej využít např. při ošetření, hospitalizaci, přepravě, při jednání s úřady a policií apod. Zabezpečí v zátěžových situacích informace potřebné k předcházení selhání osoby s PAS na veřejnosti za pomoci minimalizace rizik. Pomocí získaných informací lze zajistit rychlejší a efektivnější přístup osob podílejících se na řešení vzniklé situace.

Nadto Průkaz osoby s PAS opravňuje k přednostnímu ošetření ve zdravotnickém zařízení. Přítomné osoby by po předložení Průkazu osoby s PAS měly dodržovat zásady komunikace vhodné pro osoby s autismem, případně doporučené postupy obsažené v Komunikačním souboru.

Doplňkové distribuce Průkazů pro osoby s PAS

Průkaz pro osoby s PAS není možné vyzvednout na žádném úřadu, ani na městském úřadu, Úřadu práce ČR ani krajském úřadu.

Pro příslušné lékaře Ministerstvo zdravotnictví ČR zajišťuje pouze doplňkově distribuci Průkazů pro osoby s PAS přes odbor zdravotnictví Krajského úřadu

¹⁷ <https://www.vlada.cz/cz/ppov/vvzpo/dokumenty/komunikace-s-lidmi-s-poruchou-autistického-spektra---komunikacni-soubor-139070/>

Praktičtí lékaři pro děti a dorost či praktičtí lékaři mohou o Průkaz osoby s PAS požádat i u své zdravotní pojišťovny, která na základě žádosti o signální kód k edukaci pacienta s PAS (02241) zašle tomuto lékaři průkaz pro konkrétní osoby, na které bude signální kód vystavován (vykázat lze 1x za život).

[illegible]

Kazuistiky

Informace o klientovi

Jméno	Jan	Diagnóza, popř. zdravotní postižení osoby	Aspergerův syndrom, ADHD
Pohlaví	mužské		
Věk	6 let	Opatrovník	ano, matka

Informace k řešené situaci

Popis situace klienta, včetně jeho projevů

Rodina se dostala do služby rané péče v lednu roku 2019. Na ranou péči se maminka obrátila na základě doporučení jiné maminky se synem s AS (Aspergerův syndrom). Základní zakázkou rodiny byla práce s Honzíkem na řešení jeho problémů v chování vyznačující se agresí v mateřské škole a pomoc s výchovnými problémy (nedodržování hranic a pravidel, apod.).

Honzík má diagnostikovaný Aspergerův syndrom a ADHD. Má rovněž nadprůměrnou inteligenci, je velmi bystrý a vnímavý. Vyniká ve znalostech o Egyptě, mincích, dinosaurech, vytváří své vlastní projekty, apod. Někdy se jeho zájmy mohou jevit až jako obsesivní. Jeho rozvoj ovšem limituje především sociální neobratnost a vysoká emoční labilita. Honzíkův verbální projev je na úrovni dospělého člověka, nemá rád používání zdvořilostí vůči jeho osobě, vyžaduje, aby s ním bylo jednáno jako s dospělým. Rovněž dětské hry a projevy, které by odpovídaly jeho chronologickému věku, Honzu spíše stresují, připadají mu podřadné. Honzík má proto obtíže při navazování kontaktu s vrstevníky, má silnou tendenci vše kolem něj řídit a mít pod kontrolou, nastavuje vlastní pravidla. Vše bere velmi doslovně a osobně, nechápe ironii, dětské škádlení. Vzhledem k těmto obtížím se často dostává nejen do slovních, ale i fyzických potyček se spolužáky. Honzík je rovněž emočně velmi nestabilní, jakákoliv připomínka k jeho osobě vede k tomu, že se rozpláče, je lítostivý, někdy se urazí a s křikem odbíhá pryč. Své emoce ovšem dokáže velmi dobře popsat a efektivně se snaží s nimi pracovat. Většinou jsou ovšem silnější než jeho vůle. Honzíkovi rovněž činí obtíže náhlé změny a dále úkony, které „musí“ splnit. Velmi náročné jsou pro něj situace podobající se soutěži – Honzík má velký strach z prohry, proto se raději podobným situacím vyhýbá.

Honzík v době přijetí do služby navštěvoval Pružnou mateřskou školu s podporou sdíleného asistenta pedagoga a bylo nutné vybrat vhodnou Základní školu.

Definování základního řešeného problému

Základním problémem v době přijetí do služby rané péče bylo nevhodné chování Honzíka v mateřské škole. Honzík nevěděl, jak správně navázat kontakt s vrstevníky,

měl velkou tendenci řídit jejich chování a zasahovat jim do her, nerozuměl dětským hříčkám a škádlení. Jeho chování proto vyvolávalo slovní i fyzické potyčky se spolužáky. Přemíra podnětů, především zvukových, u něj vyvolávala senzorické přetížení, které vedlo k jeho další frustraci a vyvolávalo další konflikty. Bylo proto nutné začít pracovat s jeho chováním, pomoci mu rozumět sociálním situacím ve školce a najít společně řešení těchto situací a najít především způsoby, jak se vyhnout výše uvedeným konfliktům.

Současně s tím bylo nutné najít vhodnou základní školu pro Honzíka, která bude vyhovovat jeho požadavkům i ve směru jeho nadání. Nutné bylo podniknout takové kroky, aby se neopakovala situace z mateřské školy a nástup a docházka do základní školy byly pro Honzíka, ale i spolužáky a pedagogy co nejpohodovější.

Východiska při řešení situace

Na koho se v situaci obrátit?

Při řešení problémů s chováním Honzíka měla maminka oporu v poradkyni rané péče, rady získala také od klinického psychologa a mohla se obrátit rovněž na Pedagogicko-psychologickou poradnu, případně požádat o konzultaci Speciálně pedagogické centrum.

Společnost pro ranou péči, pobočka Olomouc – Regionální centrum pro podporu a provázení rodin s dětmi s tělesným, mentálním a kombinovaným postižením.

Pedagogicko-psychologická poradna a Speciálně pedagogické centrum Olomouckého kraje (PPP). Při výběru vhodné základní školy se maminka obracela rovněž především na poradkyni rané péče a výše zmíněnou Pedagogicko-psychologickou poradnu ve spolupráci se Speciálně pedagogickým centrem. Po výběru a zápisu na danou školu probíhala úzká spolupráce mezi PPP, poradkyní rané péče, ředitelem školy, třídní pedagožkou a asistentkou pedagoga Honzíka.

Způsoby řešení situace klienta

V rámci práce s nevhodným chováním Honzíka jsme pracovali pomocí následujících metod a pomůcek:

Nácviky sociálních dovedností v rámci konzultací poradkyně v domácnosti rodiny. Honzík se nerad vracel k již prožitým konfliktním situacím, ale byl nakloněn tréninku a přípravě na situace, které by mohly nastat. Vzhledem k tomu, že pro něj nebyla vhodná metoda práce s procesuálními schématy (obrázky či fotky Honzíka nemotivují) či s video modelingem nebo přehráváním situací (Honzíka stresovalo), pracovali jsme především formou rozhovorů a hledání řešení ze strany samotného Honzíka. Využili jsme několikrát i komiksovou podobu sociálních situací, do které Honzík vpisoval dialogy, apod. Práce byla rovněž zaměřena na techniky jak komunikovat se spolužáky, jak je oslovovat, jak se zapojit do hry, apod.

V rámci prevence vzniku konfliktů si Honzík sám vymyslel systém STOPky – jakmile cítí, že chování spolužáků je na něj už příliš (hluk, nechce s nimi momentálně komunikovat, spolužáci jej popichují), jasným gestem natažené ruky se slovem STOP jim dá najevo, že mají přestat. Celý systém jsme podpořili motivací a odměnou pro Honzíka – pokud dokáže tento systém efektivně použít a vyhnout se konfliktu, dostane odměnu.

Senzorickou přecitlivělost a celkový tlak z hluku a kontaktu se spolužáky se podařilo vyřešit pomocí bezdrátových sluchátek s oblíbenou hudbou a především vytvořením menšího koutku ve třídě, kam si mohl Honzík sednout a uklidnit se. Pomáhala mu manipulace s různými drobnými předměty (přebírání kamínků, apod.).

Honzík se naučil pracovat také se schématem vizualizace emocí – na tabulce umísťuje svoji fotografii do barevných polí označujících jeho emoční naladění a doplňuje je konkrétní kartou vyjadřující emoci (vztek, smutek, zmatenost, radost, ...). Díky tomu dokáže jasně dát najevo, jak se cítí a např. asistent pedagoga pozná, že už je přetížený a dopřeje mu odpočinek ve svém koutku, apod.

V rámci výběru vhodné školy a podpory docházky do školy docházelo k následujícím:

podpora ze strany poradkyně ohledně výběru školy – jaké jsou v místě bydliště možnosti, zkušenosti jiných rodičů, apod.

podpora ze strany PPP – opět jaké jsou možnosti škol, ...

poradkyně s maminkou pracovali s Honzíkem na přípravě na nástup do školy – rozhovor, co jej ve škole čeká, jak probíhá vyučování, apod. Vytvoření profilu na jednu stránku Honzíka.

Po výběru školy došlo k několika schůzkám ve škole. První z nich byla za přítomnosti ředitele školy, zástupkyně ředitele, maminky, poradkyně rané péče za účelem objasnění nástupu Honzíka do školy, vyjádření rizik a hledání řešení, vysvětlení a popsání chování Honzíka a návrh přístupů k němu. Druhá schůzka byla ve složení maminka, paní učitelka, asistentka pedagoga Honzíka a poradkyně rané péče za účelem ujištění v přístupu k Honzíkově, k jeho projevům chování a prevenci vzniku konfliktních situací.

Po celou dobu maminka čerpala podporu od PPP.

Došlo také k několika schůzkám poradkyně rané péče, maminky, Honzíka a asistentky pedagoga, které probíhaly i po nástupu Honzíka do školy pro ujasnění otázek, které vznikly nástupem do školy – např. jak řešit senzorickou přecitlivělost během hodin tělocviku nebo v jídelně apod.

Zmapování rizik při řešení situace klienta

Rizikem pro práci s chováním Honzíka mohla být jeho nespolupráce a neochota pracovat sám na sobě, což se naštěstí vyvrátilo. Obavy také vznikaly z toho, jak na změny přistoupí

vedení a personál mateřské školy a samozřejmě i Honzíkoví spolužáci (zavedení vlastního koutku, ...), ale personál byl změnám nakloněn a citlivě je předal i spolužákům.

Při výběru školy pro Honzíka jsme cítili obavy ohledně toho, zda bude škola splňovat požadavky i na podporu v nadanosti Honzíka. Po výběru školy obavy pramenily z toho, jak bude Honzík výuku zvládat, jak na něj budou reagovat spolužáci a hlavně jak vstřícný bude personál k jeho potřebám.

Zhodnocení řešení situace

Úspěšnost řešení situace klienta

Práce na chování Honzíka a jeho přístupu k ostatním spolužákům byla velmi úspěšná a to především proto, že Honzík chtěl a aktivně pracoval sám na sobě. Efektivně se naučil používat systém STOPky a pracuje se schématem vyjádření emocí. Ve škole má velkou oporu v asistentce pedagoga, která mu podává pomocnou ruku při náročnějších situacích se spolužáky. Honzík byl velmi rád, že mohl situace probírat s poradkyní a hledat sám nová řešení. Honzík nyní ví, jak navazovat kontakt se spolužáky, umí se vyhýbat konfliktním situacím, ale umí je také vhodně řešit. Především si umí říci o pomoc a pracuje s určitou sebereflexí.

Podařilo se najít základní školu, která Honzíkoví nabídne podporu v jeho rozvoji i v rámci jeho nadanosti a i přes prvotní obtíže se snaží najít vhodná řešení jak Honzíkoví (ale i jeho spolužákům a pedagogům) usnadnit jeho docházku do školy. Velkou podporu má Honzík v asistentce pedagoga. Skvělé je propojení školy s PPP a ranou péčí a kvalitní komunikaci s maminkou.

Prognóza dalšího vývoje situace klienta

Vzhledem k tomu, že Honzík je aktivní v práci sám na sobě – chce se zlepšovat, být si jistější při komunikaci se spolužáky, apod. dělá veliké pokroky nejen v sociální oblasti. Maminka s ním intenzivně pracuje v domácím prostředí, snaží se jej začleňovat do kolektivu vrstevníků, což je pro Honzíka nesmírně důležité.

Vedení a personál školy je nakloněn práci s Honzíkem a snaží se mu docházku do školy ulehčit a pomoci mu ji úspěšně zvládnout.

Maminka po ukončení služby rané péče (z důvodu dosažení sedmi let věku Honzíka) dostala kontakty na návazné služby, ví, kam se může obrátit o pomoc, kde získá podporu. Během služby RP se naučila techniky práce s Honzíkem a aktivně je využívá.

Zpracovala: Mgr. Pavla Matyášová, Bc. Veronika Němečková

Informace o klientovi

Jméno	Tobi	Diagnóza, popř. zdravotní postižení osoby	Dětský autismus
Pohlaví	chlapec		
Věk	9 let	Opatrovník	není stanoven

Informace k řešené situaci

Popis situace klienta, včetně jeho projevů

Chlapec s diagnózou dětský autismus navštěvuje druhou třídu, základní školy speciální. V předškolním věku navštěvoval mateřskou školu v hlavním vzdělávacím proudu, kde jeho integrace probíhala úspěšně. V lednu roku 2017 byl chlapec zařazen do domácího programu aplikované behaviorální analýzy pod vedením Mgr. Radky Hájkové a supervizi Dity Chapman, BCBA (certifikované behaviorální analytičky). V prostředí mateřské školky mohl chlapec denně pracovat s vyškoleným asistentem pedagoga pomocí aplikované behaviorální analýzy. Nabídl nové dovednosti v oblasti komunikace a hry. Snížilo se jeho problémové chování.

Důvodem, proč jeho rodiče nepokračovali cestou konceptu inkluze na základní škole, bylo stále nízké porozumění chlapce a snížená schopnost funkční komunikace. Rodiče hledají způsob, jak podpořit cestu k funkční inkluzi svého dítěte. Snahou je, aby program aplikované behaviorální analýzy byl vázán na jeho individuální vzdělávací program v základní škole. V situaci, kdy se dítě účastní školních předmětů, kterým nerozumí nebo naopak v našem případě má vzdělávací výstupy, již splněny, může s asistentem pedagoga pracovat na individuálních vzdělávacích výstupech, které jsou součástí programu aplikované behaviorální analýzy. Řešením naší situace je realizace konceptu ABA třídy na základní škole v hlavním vzdělávacím proudu. Tímto způsobem se podpoří cesta k jeho úspěšnému vzdělávání.

Definování základního řešeného problému

Jakým způsobem podpořit funkční inkluzi dítěte s dětským autismem v hlavním vzdělávacím proudu? Cestou k naplnění funkční inkluze, je tzv. ABA třída. V hlavním vzdělávacím proudu je vytvořena skupina/třída čtyř dětí a čtyř asistentů. V určeném rozvrhu je třída vedena pomocí aplikované behaviorální analýzy (rozvoj řeči, porozumění, řešení problémového chování, rozvoj sociálních dovedností). Každé dítě má vytvořen svůj individuální ABA program. S postupem získaných znalostí a dovedností se dítě postupně vnořuje do své kmenové třídy, kde se účastní vybraných předmětů s ostatními spolužáky.

Východiska při řešení situace

Na koho se v situaci obrátit?

Ředitelé základních škol a jejich zřizovatelé. Speciálně pedagogické centrum. Centrum aplikované behaviorální analýzy při MU v Brně.

Způsoby řešení situace klienta

Možností je navázat spolupráci s ředitelem některé základní školy v Olomouckém kraji. Škola by uvolnila prostor školy pro vytvoření a realizaci konceptu ABA třídy. Žáci by ve stanoveném rozvrhu navštěvovali, jak svou kmenovou třídu, tak svou třídu ABA. Pro koncept ABA třídy by byli vyškoleni asistenti pedagoga, kteří by pracovali pod supervizí behaviorálního analytika. Vznik ABA třídy by taktéž podpořilo Centrum aplikované behaviorální analýzy při MU v Brně. Ukázkou využití konceptu ABA třídy je základní škola v Mladé Boleslavi, kde již druhým rokem je tento koncept inkluze pro děti s PAS realizován.

Zmapování rizik při řešení situace klienta

Překážkou pro vznik konceptu ABA třídy je omezený prostor základních škol Olomouckého kraje. Neznalost vědního oboru aplikované behaviorální analýzy.

Zhodnocení řešení situace

Úspěšnost řešení situace klienta

V případě vzniku konceptu ABA třídy by byl podpořen funkční model konceptu inkluzivního vzdělávání především pro děti s PAS v Olomouckém kraji.

Prognóza dalšího vývoje situace klienta

Pokud bude dítě vzděláváno pomocí ABA programu i ve školním prostředí, podpoří se tak jeho funkční vzdělávání, které nese pozitivní výsledky.

Aplikovaná behaviorální analýza je jediným vědním oborem založeným na důkazech. Programy ABA mohou pomoci: zvýšit jazykové a komunikační dovednosti dítěte, zlepšit pozornost, sociální dovednosti, paměť a akademické dovednosti. V neposlední řadě snížit problémové chování dětí. Metody analýzy chování byly používány a studovány po celá desetiletí. Pomohly mnoha dětem získat různé dovednosti. Terapeuti používají ABA na pomoc dětem s autismem a souvisejícími vývojovými poruchami od šedesátých let. Aplikovaná behaviorální analýza zahrnuje mnoho technik pro porozumění a změnu chování. Může být přizpůsobena tak, aby vyhovovala potřebám každého dítěte. Poskytuje se na mnoha různých místech - doma, ve škole i v komunitě. Učí dovednosti, které jsou užitečné v každodenním životě. Zahrnuje, jak individuální, tak skupinovou výuku.

Zpracovala: Mgr. Jitka Nábělková, Ph.D.

Informace o klientovi

Jméno	Jana	Diagnóza, popř. zdravotní postižení osoby	Dětský autismus, těžká mentální retardace
Věk	15 let	Opatrovník	ne

Informace k řešené situaci

Popis situace klienta, včetně jeho projevů

Klientka navštěvuje speciální školu. Matka klientky kontaktuje sociální službu JAN z.s., konkrétně sociální rehabilitaci, na kterou dostala kontakt od kamarádky, která využívá se svým dítětem službu raná péče JAN z.s.

Klientka sama nekomunikuje verbálně, avšak nemá důsledně osvojený ani systém alternativní komunikace. Klientka nepřijímá stravu ani pití od nikoho jiného než od matky a otce. Z toho důvodu musí matka vyzvedávat dceru ve speciální škole vždy nejpozději v 11:30, aby ji doma mohla dát rychle najíst a napít.

Matka nás kontaktuje kvůli problémovému chování dcery v domácím prostředí, které nastalo od září. V této souvislosti matka referuje, že se problémové chování ve školním prostředí nevyskytuje. Avšak právě s nástupem dcery do dalšího ročníku speciální školy, došlo ve škole od září k mnoha změnám, na které děvče reaguje ve školském prostředí překvapivě dobře, tzn. bez zjevných afektů.

Problémové chování se doma projevuje dle matky následovně: dcera prý bez příčiny začíná křičet a napadat mladšího sourozence. Časově se ataka projevuje ihned po příjezdu ze speciální školy.

Definování základního řešeného problému

Zjistit co nejvíce dat a informací, aby bylo možné identifikovat příčinu problémového chování klientky v domácím prostředí.

Východiska při řešení situace

Na koho se v situaci obrátit?

Využít služeb sociální rehabilitace – např. organizace Jdeme Autistům Naproti z.s.

Způsoby řešení situace klienta

Při řešení situace klientky použijeme prvky ABA přístupu. Zaměříme se na analýzu jejího chování. Zjistíme, co předchází tzv. problémovému chování a co po něm následuje. To znamená co takové jednání klientce ve svém důsledku „přináší“ (např. pozornost nebo úlevu od vykonávání dané povinnosti atd.).

Velmi důležité je analyzovat správnou funkci klientčina chování. Jestliže ji opravdu najdeme, pak teprve můžeme ovlivňovat stav věcí.

Řešení situace vyžaduje spolupráci s rodinou i se speciální školou. Ač problémové chování neprobíhá přímo ve škole, následuje přímo po příchodu ze školy.

Od rodiny také potřebujeme spolupráci při zaznamenávání dat týkajících se chování klientky v domácím prostředí.

Zmapování rizik při řešení situace klienta

Riziko přináší to, že neobdržíme data ze školního prostředí, protože speciální škola nebude mít potřebu sbírat data, neboť problémové chování se nevyskytuje přímo ve škole. Tudíž v podstatě ve škole neřeší žádný problém a sbírání dat budou brát jako ztrátu času.

Rizikem je také to, že matka, ač je aktivní a data v domácím prostředí začne poctivě sbírat, nebude moci dlouhodobě tento postup vykonávat z důvodu vytíženosti (zajištění péče o mladšího zdravého sourozence).

Zhodnocení řešení situace

Úspěšnost řešení situace klienta

Data byla nasbírána pouze částečně. Jejich zhodnocením docházíme k názoru, že klientka je přetížena hlavně ve školním prostředí. Není jí umožněna možnost volby, nemá prostor k relaxaci, má mnoho smyslových obtíží, které se projevují na její malé schopnosti se koncentrovat. Vzhledem k tomu, že komunikuje pouze částečně, a to neverbálně, není jí často dána jiná možnost, než tzv. problémových chování vyjádřit to, že se jí něco nelíbí.

Sociální služba se nabídla, že škole pomůže upravit podmínky pro práci s klientkou a nabídne klientce větší rozvoj komunikace pomocí gest.

Škola zatím nevidí potřebu využít této nabídky, protože klientka ve školském prostředí nemá téměř žádné problémové chování.

Prognóza dalšího vývoje situace klienta

Budoucí prognóza není příliš příznivá. Speciální škola necítí potřebu spolupráce, tzn. že změny, které byly doporučeny, půjdou realizovat velmi pomalu nebo nepůjdou.

Další sekundární zátěžovou situací, která rodinou byla reflektována, je klientčino silné stereotypní ulpívání na tom, že stravu a pití přijímá pouze od matky a otce. Ve dnech, kdy se klientka ráno před návštěvou školy dostatečně nenasnídá, protože k tomu jsou různé důvody, pak v tyto dny stres, který je fyziologického založení přispívá k následné nepohodě u klienty.

Téměř neexistující alternativní forma komunikace je také značnou nevýhodou. Rodina klientky je dlouhodobě přetížena. Klientka je na ní doslova bytostně závislá, vzhledem k tomu, že stravu přijímá pouze od matky nebo od otce. Tato fixace na rodičích neumožňuje klientce využívat žádné odlehčovací služby. Rodina se celkově cítí pod velkým tlakem. Sama poukazuje na to, že v životě museli mnoho věcí při péči o svou postiženou dceru zvládnout sami.

V době, kdy klientka byla ještě menší, nebyla jim dána možnost využívat služby rané péče, jelikož v této době takové služby ještě neexistovaly.

Zpracovala: Mgr. Markéta Jandeková

Informace o klientovi

Jméno	Albert	Diagnóza, popř. zdravotní postižení osoby	těžké mentální postižení s poruchou autistického spektra
Pohlaví	muž		
Věk	17 let	Opatrovník	není stanoven

Informace k řešené situaci

Popis situace klienta, včetně jeho projevů

Klient plní povinnou školní docházku na ZŠ speciální. Současné již třetím rokem využívá pobytovou službu týdenní stacionáře. V předchozích letech navštěvoval denní stacionář a ZŠ speciální v jiném městě. Pochází z neúplné rodiny, je v pravidelném kontaktu s otcem a jeho přítelkyní.

Klient je verbálně nekomunikující. Umí správně říci pouze dvě slova - „táta“ a „auto“, avšak není jisté, zda rozumí jejich významu, jelikož je často používá i v nestandardních situacích. V minulosti komunikoval s okolím pouze pomocí zvuků ve formě výskání, křiku, broukání či hrou s intonací hlasu. Mluvenou řeč chápal částečně nebo vůbec, reagoval pouze na jednoduché pokyny („Sedni si.“, „Obleč se.“). Sociální komunikace zcela chyběla. U klienta se vyskytuje časté stereotypní chování v podobě stále se opakujících činností (plivání, tleskání) a různých forem rituálů, bez nichž není schopen vykonat další činnost (srovnání bot před spaním, chůze okolo zdi při vstupu do místnosti aj.).

Definování základního řešeného problému

U klienta se v minulosti průměrně 1x týdně vyskytovalo problémové chování. Většinou se jednalo o agresi vůči zaměstnancům, a to ve formě podrápání, bouchnutí, silného stisku (krku, ruky), poplívání. Dále se objevoval vztek, dupání, pláč. Klient byl po těchto epizodách rozrušený a vyhledával soukromí bytové jednotky.

K agresivním náladám docházelo často při kontaktu se zaměstnancem, zejména v situacích, kdy zaměstnanec chtěl, aby klient odložil něco, co jej zrovna zajímalo, co nebylo jeho (klíče, láhev s vodou aj.) ve chvílích, kdy mu zaměstnanec odmítl dát předmět, který požadoval, anebo byl vůči klientovi verbálně důraznější a používal slovo „ne“. K neklidným náladám a vzteku pak docházelo také v nových či nečekaných situacích (úklid bytové jednotky čistícím strojem, nestandardní rozmístění předmětů ve skříni, velký hluk, velké množství lidí aj.) a v případech, kdy klient nebyl schopen uspokojivě vyjádřit své potřeby, a docházelo k vzájemnému nepochopení.

Východiska při řešení situace

Na koho se v situaci obrátit?

Situace byla řešena v týmu zaměstnanců příslušné služby.

Způsoby řešení situace klienta

S cílem zlepšit komunikaci mezi klientem a zaměstnanci a předejít tak problémovému chování, které mohlo souviset s nedokonalým pochopením řeči a přenosem informací, započal u klienta nácvik komunikace prostřednictvím základních znaků. V první fázi si klient osvojil tři znaky, u kterých zaměstnanci usoudili, že jsou z jeho hlediska nejvýznamnější a nejpotřebnější. Jednalo se o znaky „klíč“, „batoh“ (školní) a „pít“. Slova „klíč“ a „pít“ byla nacvičována z důvodu častého odcizování klíčů zaměstnancům, kterými klient následně otevíral skříň s nápoji, a slovo „batoh“ z důvodu podpory jeho samostatnosti, protože mu školní tašku nosili z jeho bytové jednotky zaměstnanci. Nácvik probíhal denně. Zaměstnanec vždy znak předvedl a verbálně nazval, klient poté znak zopakoval. Došlo také k ověření pochopení znaku (např. při znakování „batoh“, klient donesl batoh). V navazujících fázích si klient osvojoval další znaky („ticho“, „spát“, „světlo“, „tričko“, „domů“, „ano“, „ne“, „dobře“, „špatně“, „lžice“, „obléknout“, „malovat“ aj.).

Zmapování rizik při řešení situace klienta

Řešení situace vyžadovalo jednotný přístup zaměstnanců a bylo nezbytné, aby se veškeré znaky využívaly ve všech nastalých situacích i místech (uvnitř zařízení, na vycházce, v obchodě, později ve škole i doma). V případě, kdy by toto nebylo dodrženo, je možné, že by nemuselo dojít k dokonalému pochopení jednotlivých znaků a jejich praktickému využití.

Zhodnocení řešení situace

Úspěšnost řešení situace klienta

Klient si většinu znaků rychle osvojil a denně je v komunikaci se zaměstnanci používá. Během několika týdnů došlo k výraznému úbytku problémového chování. V současné době se problémové chování ve formě neklidu objevuje průměrně 1x měsíčně a agresivní chování nebylo zaznamenáno po dobu posledních tří měsíců. Klient začal být komunikativnější, rád tráví se zaměstnanci čas a komunikuje prostřednictvím jednoduchého znakování či plácání rukou. Obecně je pozitivně naladěný, vyžaduje intenzivnější kontakt se svým okolím a rád se zapojuje do všech nabízených aktivit.

Prognóza dalšího vývoje situace klienta

Zaměstnanci a klient v současné době spolupracují s širším okolím, především se školou a rodinou a snaží se nastavit jednotný systém komunikace napříč různými sociálními prostředím tak, aby se na něj klient mohl ve všech situacích plně spolehnout.

Zpracovali: PaedDr. Petr Matuška, Ph.D.; Mgr. Radka Vysloužilová; Bc. Petra Šnirchová

Informace o klientovi

Jméno	Jitka	Diagnóza, popř. zdravotní postižení osoby	Dětský autismus, středně těžká mentální retardace
Pohlaví	žena		
Věk	17 let	Opatrovník	ano, matka

Informace k řešené situaci

Popis situace klienta, včetně jeho projevů

Jitka žije s rodiči v malém městečku 25 km od Šumperka. Otec pracuje, matka je osoba pečující a přes týden bývá s Jitkou v šumperském bytě kvůli usnadnění dojíždění do školy (pozn. navštěvuje základní školu, ve které je třída pro žáky s lékařskou diagnózou autismus). Rodina je tedy prakticky pohromadě o víkendech, svátcích a prázdninách. Jitka má zdravou starší sestru. Rodinné vztahy jsou dobré.

Jitka dlouhodobě (19 let, v podstatě od založení organizace) využívá sociální služby poskytované Dětským klíčem Šumperk, o.p.s. (dále jen DK), a to osobní asistenci, odlehčovací službu a sociální rehabilitaci. Nynější frekvence využití služeb DK: pobytová odlehčovací služba 4x měsíčně, letní prázdninový 5 denní pobyt a 2x za rok víkendový pobyt, 2x týdně kroužky nebo aktivity v klubovně.

V průběhu poskytování sociální služby se Jitka jeví jako pasivní typ, v klubovně společnost nevyhledává, ale ráda pozoruje ostatní. Zajímá ji, když někdo zlobí, pláče apod. Tyto situace ji fascinují i na ulici, ráda si o nich povídá s asistentkou, případně rozvíjí smyšlený příběh. S cizími lidmi kontakt zpravidla nenavazuje. Ke známým lidem je přátelská, na svoji asistentku reaguje převážně kladně. Jitka má bohatou slovní zásobu a dobře rozumí mluvenému slovu. Funkčně ale komunikuje s omezením. Pouze na základní jednoduché otázky odpovídá funkčně. Má velmi malý okruh zájmů a témat, na která si chce povídat neustále dokola. (Je to jeden z jejích nejběžnějších rituálů.) Při kontaktu s cizími lidmi se projevuje provokativním chováním – vykřikuje (např. „*paní je hodná, neuděláš nic paní, pán ti dá kapesník, výtah, žába*“ apod.).

Obecně se kontaktu s cizími osobami vyhýbá, ovšem pokud je zahrnuta do úzkých (velká fronta v obchodě, mnoho kolemjdoucích, čekání, ...) může dojít i k agresi. I přes medikaci Jitka vykazuje známky úzkostného chování. Velkou úzkost v ní vyvolává jakákoliv změna, přesuny z jednoho místa na druhé, větší množství neznámých osob, ale i např. nemocný spolužák nebo asistent. Nedokáže čekat, i minutové čekání je pro ni obtížné. Odloučení od matky zvládá v závislosti na momentálním psychickém stavu. Někdy se chová uvolněně až euforicky, směje se, povídá si s asistentkou, je moc milá. Jindy je plativá nebo agresivní, popřípadě se nálady střídají.

Nachází-li se Jitka, z jakékoliv příčiny, ve velké psychické nepohodě, dochází k agresi – vzteká se, křičí, pláče, běhá po místnosti, shazuje věci a je agresivní sama k sobě (bouchá

se do břicha). Pokud už neví kudy kam, napadne i další osobu (bouchne do břicha, hlavy, kopne, škrábne apod.). Nejčastější příčinou je změna v režimu, činnost, kterou nemá ráda, odmítnutí žádané věci nebo činnosti, ale také fyzická bolest. Ke vnímání bolesti je hypersenzitivní – k vyvolání agresivního chování jí stačí obyčejná rýma nebo pobolívání břicha.

Nejraději má jednoho asistenta pouze pro sebe a má-li prostor, zcela ho zahltní. Má problémy s přiměřenou sociální komunikací, tendenci nerespektovat osobní prostor druhého apod. Naváže oční kontakt, na své jméno reaguje, zná jména i příjmení ostatních klientů i osobních asistentů. Řekne si o pomoc, je schopná výběru.

Definování základního řešeného problému

Základním řešeným problémem je odlehčení rodině, zejména pečující mamince, které (vzhledem k náročnosti péče o Jitku) hrozí zdravotní a psychický kolaps.

Východiska při řešení situace

Na koho se v situaci obrátit?

K vyhledání vhodné organizace poskytující odpovídající potřebnou sociální službu (odlehčovací služby, služby osobní asistence, sociální rehabilitace či provozující domov se zvláštním režimem) lze využít Registr poskytovatelů sociálních služeb, který je k dispozici na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. Případně je také možné kontaktovat pracovníky Odboru sociálních věcí městských úřadů se žádostí o pomoc s vyhledáním vhodného poskytovatele sociálních služeb v daném regionu.

Způsoby řešení situace klienta

Aby si matka mohla odpočinout, tráví Jitka čas ve službách Dětského Klíče v Šumperku, přičemž se jí vždy věnuje osobní asistent, který ji dobře zná. Společně chodí nakupovat, do knihovny, do solné jeskyně, na bazén, příležitostně také do kavárny či restaurace. V odlehčovacím bytě Jitka s osobním asistentem vaří, peče, kreslí a zdobí hrnky či misky. To vše jsou aktivity, které ji baví. Ve skupině dalších klientů a osobních asistentů pak Jitka chodí na bowling, muzikohrátky, do pohybového kroužku (v tělocvičně), kroužku jízdy na koni a do snoezelenu (multismyslová místnost). Účastní se také jarního a podzimního víkendového odlehčovacího pobytu a letního prázdninového pobytu.

V kroužcích i při odlehčovacích službách Jitka spolupracuje v závislosti na aktuálním psychickém stavu. Orientuje se podle denního režimu, který má ve formě piktogramů. Při nácviku jakékoliv činnosti je vhodné využívat struktury v podobě procesuálního schématu. Po upevnění již pracuje i bez schémat. Dobře si pamatuje posloupnost, špatně snáší novinky a změny v programu. Nezbytná je motivace prostřednictvím odměny (oblíbené jídlo, činnost nebo pochvala).

Jelikož psychický stav Jitky není stabilní (dochází k častým výkyvům nálad), je nutné hledat podpůrná opatření a nové motivace (např. telefonáty mamince v průběhu poskytování služby, aj.), aby bylo možné zajistit klidný průběh služby.

Důležitou složkou podpory je kontinuální kontakt matky se zkušeným terapeutem, za kterým je ale nutno dojíždět do Prahy. V době, kdy probíhají setkání matky s terapeutem, tráví Jitka čas s asistenty Dětského klíče.

Zmapování rizik při řešení situace klienta

Možným rizikem je kolaps pečující osoby a nemožnost zajistit operativně pobytové zařízení odpovídající závažnosti a specifikům handicapu. Odlehčovací služba by mohla v takovém případě řešit problém na přechodnou dobu. Tlak na rodinu (zejména na matku) je zvyšován blízcím se ukončením školní docházky, přičemž přechod do denního centra je komplikován problémovým chováním. (V regionu není dostupné denní centrum pro osoby s PAS a problémovým chováním, stejná situace je i s celoročním pobytovým zařízením.)

Zhodnocení řešení situace

Úspěšnost řešení situace klienta

S podporou odlehčovací služby a terapeutů se podařilo zajistit fungování rodiny do dospělosti - Jitka má 24 let.

Prognóza dalšího vývoje situace klienta

Síly mamince ubývají, Jitčiny problémy a projevy se nezlepšují. Stále hůře se zvládají.

1) Odlehčovací služba a terapie matky pomáhá k regeneraci sil, ale pro dospělou ženu s takto náročnými projevy, jako je Jitka, by bylo vhodné odpovídající celoroční pobytové zařízení (domov se zvláštním režimem), kde by mohla **důstojně** žít.

2) Přestože je velmi složité vyškolit a zaučit k Jitce osobní asistenty, zatím se Dětskému klíči daří výše uvedenou frekvenci služeb udržet. Potřeba odlehčení rodině je ve skutečnosti vyšší, což ale vzhledem ke kapacitám organizace již není možné uspokojit.

Pokud i nadále zůstane hlavní zátěž péče o Jitku na vyčerpané rodině, je pravděpodobné, že se v případě kolapsu v rodině nepodaří akutně nalézt volné kapacity v odpovídajícím celoročním pobytovém zařízení.

Zpracovala: Ing. Věra Nedomová

¹ Výčet úkonů není kompletní, záleží na konkrétním poskytovateli sociální služby a jeho nabídce činností, kterou zajišťuje.

Podpora osob s autismem a jejich rodin v Olomouckém kraji

Vydal Olomoucký kraj, Jeremenkova 40a, 779 00 Olomouc; www.olkraj.cz

Vydání první v nákladu 1000 kusů

Editor: Hana Vykydalová a Zbyněk Vočka (eds.)

Texty: Mgr. Bc. Zbyněk Vočka, MUDr. Bc. Daniela Zmeškalová, Ph. D., Mgr. Pavla Matyášová, Bc. Veronika Němečková, Mgr. Markéta Jandeková, Mgr. Hana Vykydalová, PaedDr. Petr Matuška, Ph.D.; Bc. Petra Šnirchová, Mgr. Radka Vysloužilová, Mgr. Kateřina Lamačová, Mgr. Petra Ambrosová, Mgr. Hana Kroupová, Mgr. Alena Kohoutová Šedivá, PhD.

Grafická úprava, sazba a tisk: Palec s. r. o., Řepčinská 250, 779 00 Olomouc; www.palec.net

Měsíc a rok vydání: 12/2019

ISBN: 978-80-7621-025-7

Podpora osob s autismem a jejich rodin v Olomouckém kraji

Textové podklady: odbor sociálních věcí

Olomoucký kraj
Krajský úřad Olomouckého kraje
Jeremenkova 40a, 779 11 Olomouc
www.olkraj.cz

Grafický design, tisk a obrazové podklady: Studio Palec, www.palec.net
Olomouc 2019

ISBN 978-80-7621-025-7